

MİLLET GAZETESİ'NDEN TARİHE DÜŞEN NOT: II. MEŞRUTİYET'İN ÖNCÜ KADINI SELMA RIZA'NIN MODERNLEŞME VE ÖZGÜRLÜK MANİFESTOSU

A Historical Note from Millet Gazette: The Modernization and Liberation Manifesto of Selma Rıza, A Pioneer Woman of the Second Constitutional Era

Sema METİN¹

Özet

Bu araştırma, II. Meşrutiyet'in ilan edildiği günlerde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tek kadın üyesi olan Selma Rıza ile Paris'te gerçekleştirilen tarihi bir mülakatı incelemektedir. Tevfik Nâdir'in 10 Eylül 1908 tarihinde Millet Gazetesi'nde yayımladığı "Selma Rıza Hanımefendi" başlıklı mülakat, dönemin kadın hareketi, modernleşme ve eğitim anlayışına ışık tutmaktadır. Çalışmanın amacı, Osmanlı basınında unutulmuş bir metni gün yüzüne çıkararak, II. Meşrutiyet döneminin kadın hakları söylemlerini ve modernleşme vizyonunu analiz etmektir. Bu bağlamda, Selma Rıza'nın düşünce dünyası, II. Meşrutiyet'in sunduğu özgürlük ortamında kadınların kamusal alandaki değişen konumları ve hak talepleri derinlemesine incelenmektedir. Metodolojik açıdan çalışma, mülakatın transkriptinin yapılması ve günümüz Türkçesine aktarılmasını içermektedir. Ayrıca, hazırlanan ayrıntılı Osmanlıca-Türkçe sözlük çalışması, dönemin terminolojisini, kavram dünyasını ve düşünce yapısını anlamamıza katkı sağlamaktadır. Bu sözlük çalışması, dönemin gazetecilik dilinin yanı sıra, entelektüel çevrelerde kullanılan kavramları da içermektedir. Araştırmanın önemi, birkaç temel noktada öne çıkmaktadır. İlk olarak, bu çalışma Selma Rıza'nın yalnızca biyografik anlatısını değil, aynı zamanda dönemin Osmanlı kadınının özgürlük, eğitim, hukuki haklar ve toplumsal eşitlik bağlamında nasıl konumlandığını da ortaya koymaktadır. İkinci olarak, mülakatta Selma Rıza'nın kadınların eğitim hakkı, çok eşlilik sorunu, boşanma hakkı, kadınların toplumsal kimlik kazanımı ve modernleşme sürecindeki rolleri üzerine görüşleri, Osmanlı kadın hareketinin öncü metinlerinden biri olarak önem taşımaktadır. Çalışma ayrıca, Tanzimat'tan Meşrutiyet'e kadınların düşünce dünyasındaki değişimi yansıtmaları ve çağdaşı olan kadın hakları savunucuları Fatma Aliye ve Halide Edip'in çalışmalarıyla birlikte değerlendirildiğinde, dönemin feminist düşünce yapısını anlamamıza benzersiz bir perspektif sunmaktadır.

Türkçe Araştırma Makalesi

Olay Geçmişi

Teslim: 04.05.2025

Kabul: 01.07.2025

Anahtar Kelimeler

Osmanlı
modernleşmesi, II.
meşrutiyet, ittihat ve
terakki cemiyeti,
Osmanlı kadın
hareketi, kadın
hakları, Selma Rıza,
Paris, Tevfik Nâdir
mülakatı.

¹ Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Ana Bilim Dalı, Formasyon Öğrencisi, İstanbul - Türkiye,
semametinn@gmail.com

Abstract

This research examines a historical interview conducted in Paris with Selma Rıza, the sole female member of the Committee of Union and Progress during the proclamation of the Second Constitutional Era. The interview, published by Tevfik Nadir in Millet Gazette on September 10, 1908, titled "Madame Selma Rıza," illuminates the period's women's movement, modernization, and educational perspectives. The study aims to analyze the women's rights discourse and modernization vision of the Second Constitutional Era by bringing to light a forgotten text from the Ottoman press. In this context, the study thoroughly examines Selma Rıza's intellectual world, women's changing positions in the public sphere, and their demands for rights within the freedom environment provided by the Second Constitutional Era. Methodologically, the study involves transcription of the interview and its translation into contemporary Turkish. Additionally, a detailed Ottoman-Turkish dictionary has been prepared, contributing to our understanding of the period's terminology, conceptual framework, and intellectual structure. This lexicographical work encompasses both journalistic language and concepts used in intellectual circles of the era. The significance of this research emerges in several key aspects. First, the study not only presents Selma Rıza's biographical narrative but also reveals how Ottoman women were positioned in terms of freedom, education, legal rights, and social equality during this period. Second, Selma Rıza's views on women's educational rights, the issue of polygamy, divorce rights, women's social identity acquisition, and their roles in the modernization process, as expressed in the interview, represent a pioneering text of the Ottoman women's movement. Furthermore, when evaluated alongside the works of her contemporary women's rights advocates, Fatma Aliye and Halide Edip, the study offers a unique perspective for understanding the feminist thought of the period, reflecting the transformation in women's intellectual world from the Tanzimat to the Constitutional Era.

Keywords

Ottoman modernization, Second Constitutional Era, Committee of Union and Progress, Ottoman women's movement, women's rights, Selma Rıza, Paris, Tevfik Nadir interview.

1. GİRİŞ

Bu araştırma makalesi, II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tek kadın üyesi olan Selma Rıza ile Paris'te gerçekleştirilen tarihi bir mülakatı incelemektedir. Tevfik Nadir'in 10 Eylül 1908 tarihinde Millet Gazetesi'nde yayımladığı "Selma Rıza Hanımefendi" başlıklı yazı, dönemin kadın hareketi, modernleşme ve eğitim anlayışına ışık tutmaktadır. Bu çalışmada, mülakatın yer aldığı orijinal gazete kupürü (Ek 1), transkripti (Ek 3) ve günümüz Türkçesine aktarımı (Ek 4) detaylı bir şekilde analiz edilmektedir.

II. Meşrutiyet'in ilanı, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecinde kritik bir dönüm noktasıdır (Berkes, 1978). Bu dönemde gerçekleşen siyasi, sosyal ve kültürel dönüşüm, imparatorluğun yeniden yapılanmasında önemli bir aşamayı temsil etmektedir (Hanioglu, 2008). Paris'teki sürgün yıllarında Selma Rıza ile yapılan mülakata dayanan bu gazete yazısı hem kadın hareketinin gelişimini hem de dönemin entelektüel atmosferini yansıtan değerli bir tarihsel belgedir. Bu dönemde, kadın entelektüeller arasında güçlü bir etkileşim ve dayanışma ağı mevcuttu. Bu ağ içerisinde, dönemin önde gelen kadın yazarları birbirlerini yakından takip ediyor, birbirlerinden ilham alıyor ve birbirlerinin çalışmalarını destekliyorlardı. Bu destek, yurt içi ve yurt dışında birçok dergi ve gazetenin kurulmasına da öncülük etmiştir (Dalaman, 2021a). Çağdaşı olan kadın hakları savunucuları Fatma Aliye ve Halide Edip'in çalışmalarıyla birlikte değerlendirildiğinde, bu mülakat dönemin feminist düşünce yapısını anlamamıza benzersiz bir perspektif sunmaktadır (Demirdirek, 1993).

Bu çalışmanın literatüre en önemli katkısı, söz konusu mülakatın hem transkriptinin yapılması hem de günümüz Türkçesine aktarılmasıdır. Osmanlı basınında unutulmuş bir metni gün yüzüne çıkararak, II. Meşrutiyet döneminin kadın hakları söylemlerini ve modernleşme vizyonunu analiz etmektedir. Metnin transkripsiyonu, dönemin Osmanlı Türkçesiyle yazılmış gazetecilik dilinin, kadın hakları söylemlerinin ve II.

Meşrutiyet'le doğan modernleşme tahayyülünün izlerini taşımaktadır. Araştırma, II. Meşrutiyet sonrası dönemde, özellikle II. Abdülhamid'in istibdat yönetimine yönelik eleştirileri ve kadınların maruz kaldığı toplumsal baskıları Selma Rıza'nın perspektifinden derinlemesine incelemektedir. Mülakat içeriği, dönemin siyasi atmosferi, kadın hareketlerinin yükselişi ve Osmanlı modernleşme sürecindeki dönüşümler bağlamında kapsamlı bir şekilde değerlendirilmektedir.

Makale kapsamında, 1908 tarihli mülakatın içeriği, dönemin karmaşık siyasi atmosferi, kadın hareketlerinin dinamik yükselişi ve Selma Rıza'nın Osmanlı modernleşme sürecindeki öncü rolü çerçevesinde detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Bu çalışma, hem dönemin kadın hakları tartışmalarına ışık tutması hem de Selma Rıza'nın zengin düşünce dünyası, II. Meşrutiyet'in sunduğu özgürlük ortamında kadınların kamusal alandaki değişen konumları ve hak taleplerini derinlemesine analiz etmesiyle literatüre özgün bir katkı sunmaktadır. Bu araştırma, yalnızca Selma Rıza'nın biyografik anlatısını değil; aynı zamanda onun şahsında dönemin Osmanlı kadınının özgürlük, eğitim, hukuki haklar ve toplumsal eşitlik bağlamında nasıl konumlandığını da detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, Osmanlı kadın tarihine ve feminist literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır. Selma Rıza, mülakat boyunca sergilediği derin düşünce yapısı, duygusal yoğunluğu ve kararlı eylemci diliyle hem bireysel hem de entelektüel kimliği güçlü, çok yönlü bir kişilik profili çizmektedir. Onun bu metindeki duruşu, yalnızca döneminin şartlarına başkaldıran bir kadın portresi sunmakla kalmaz; aynı zamanda idealleriyle eylemlerini ustaca birleştirmiş, kendine özgü bir "aydın kadın" tipolojisinin erken ve etkileyici bir örneğini gözler önüne sermektedir.

Bu bağlamda, Selma Rıza'nın en belirgin kişilik özelliği, yüksek ideallerle hareket eden kararlı bir inkılapçı olması ve Meşrutiyet'in ilanında kadınların rolünü vurgularken yalnızca dönemi yorumlamaz, aynı zamanda özgürlükçü bir gelecek tahayyülü bizlere sunmaktadır.

Kadınların *harekât-ı ahrârânede* (özgürlük hareketlerinde) aktif yer almasını savunması, onun toplumun dönüşümünde kadınlara biçtiği önemin güçlü bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Cesur ve kararlı duruşu, beş yıl boyunca İstanbul'dan kaçmak için sabırla fırsat kollayarak ve sonunda Paris'e kaçmasıyla somutlaşan özgürlük mücadelesi, onun kararlı bir aktivist olduğunu kanıtlamaktadır. Bu kadar sabır ve riski göze alması, onun son derece iradeli ve cesur bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca hem müstebit yönetime hem de geleneksel toplumsal algılara karşı açıkça "ilan-ı harp" etmiş olması, bu cesaretin ideolojik bir mücadeleyle nasıl bütünleştiğini ortaya koymaktadır.

Aydın ve entelektüel kimliği, mülakat boyunca kullandığı sofistike dil, derinlikli kavramlar ve çok boyutlu tarihsel-toplumsal çözümlemeleriyle açıkça görülmektedir. Eğitim, hukuk, kadın hakları, ahlaki değerler ve toplumsal değişim gibi karmaşık meselelerde hem Kur'an'a hem modern hukuka atıf yaparak sergilediği çift yönlü düşünme biçimi, onun entelektüel derinliğini kanıtlamaktadır. Aynı zamanda, eylem odaklı ve toplumcu yaklaşımıyla Selma Rıza, yalnızca fikir üretmekle yetinmeyen; somut eylem planları geliştiren, stratejik düşünen ve vizyonunu uygulamaya koyan bir figür olarak öne çıkmaktadır. "İlk işim küçük kızları Paris liselerine göndermek olacak" sözü, onun kadının dönüşümüne dair somut adımlar atmaktaki kararlılığını göstermektedir. Toplumun tüm sınıflarındaki kadınları eğitmeye dair kapsamlı vizyonu, sınıfsal ayrım gözetmeksizin kolektif bir kadın uyanışını savunduğunun güçlü bir kanıtıdır. Annesine duyduğu özleminden bahsederken kullandığı içten ifadeler, onun derin duygusal yönünü ve aile bağlarına verdiği önemi açıkça göstermektedir. Aynı zamanda vatanından ayrı geçirdiği yıllar boyunca vatanına duyduğu derin özlem, Selma Rıza'nın güçlü bir vatanperverlik duygusuyla hareket ettiğini ortaya koymaktadır. Bu vatanperverlik, kadın hakları mücadelesinin yalnızca kadınlara değil, milletin tamamına hizmet ettiği yönündeki bütüncül inancıyla mükemmel bir

uyum içindedir. Bu yönleriyle Selma Rıza, duygusal derinliği yüksek, vatanperver ve aynı zamanda evrensel değerlere bağlı bir aydın profili çizmektedir.

2. YÖNTEM VE KAYNAKLARA ERİŞİM

Osmanlı İmparatorluğu'nda, özellikle 1839'daki Tanzimat Fermanı'ndan sonra, kadın hareketi köklü değişimler yaşamıştır. Bu değişimin temelinde basının özgürleşmesi, iletişim olanaklarının artması ve kadınların eğitim olanaklarına daha fazla erişebilmesi yatmaktadır. Bu gelişmeler sayesinde, Osmanlı aydınları Avrupa'daki gelişmeleri daha yakından izleyebilmiş, özellikle Fransa ve İngiltere'deki kadın hareketlerini takip edebilmişlerdir (Dalaman, 2021a). Bu çalışmada incelenen mülakata dayanan gazete yazısı, daha önce akademik çalışmalarda kullanılmamış özgün bir belge olarak, Selma Rıza'nın kadın kimliği, düşünce dünyası ve siyasi mücadelesine ışık tutmaktadır. Metnin Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine çevrilmesi, bu değerli kaynağı araştırmacıların kullanımına sunmakla kalmayıp, dönemin düşünce yapısını ve toplumsal değişim sürecini de anlamamıza yardımcı olmaktadır.

2.1. KADIN TARİHİ YAZIMINA KATKI

Mülakatta Selma Rıza'nın kadınların eğitim hakkı, çok eşlilik sorunu, boşanma hakkı, kadınların toplumsal kimlik kazanımı ve modernleşme sürecindeki rolleri üzerine görüşleri, Osmanlı kadın hareketinin öncü metinlerinden biri olarak önem taşımaktadır. Özellikle eğitim konusundaki görüşleri, dönemin ilerisinde bir bakış açısını yansıtmaktadır. Selma Rıza'ya göre, kadınların eğitimi sadece bireysel gelişim için değil, toplumun ilerlemesi için de vazgeçilmez bir unsurdur. Bu belge, Tanzimat'tan Meşrutiyet'e kadınların düşünce dünyasındaki değişimi daha iyi anlamamızı sağlamaktadır. Mülakatın yapıldığı 1908 yılı, II. Meşrutiyet'in ilanı ve kadın haklarında önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde kadınlar, dernek kurma, gazete çıkarma ve toplumsal hayata daha aktif katılma gibi haklara kavuşmaya başlamışlardır.

2.2. OSMANLI KADIN HAREKETİ SÖYLEMLERİNE IŞIK TUTMASI

Nitekim dönemin entelektüel iklimi içerisinde kadın konusu, aydınların sıklıkla ele aldığı ve farklı yönleriyle tartıştığı başlıca meselelerden biri haline gelmiştir. Bu bağlamda, II. Meşrutiyet döneminde kadın meselesine dair herhangi bir fikir üretmemiş ya da bu konuda yazı kaleme almamış aydın ya da yazar neredeyse bulunmamaktadır (Çaha, 1996, s. 93). Selma Hanım ile Paris'te yapılan bu mülakatı içeren bu gazete yazısı kadın hakları için mücadele eden bir Osmanlı kadınının düşüncelerini doğrudan yansıtmaları bakımından değerlidir. Metin, dönemin kadın hareketinin toplumsal sınıf, ahlak, eğitim ve hukuk alanlarındaki çeşitli yaklaşımlarını göstermektedir. Selma Rıza'nın özellikle çok eşlilik, nafaka, kadının mal varlığı ve eğitim hakkı konularındaki görüşleri, erken dönem Osmanlı kadın hareketi içinde özel bir yere sahiptir.

Tanzimat'la başlayan ve zamanla güçlenen bu süreç, aileyi özel alandan çıkarıp toplumsal bir kurum haline getirmiştir. Böylece aile yapısı "milli aile" anlayışına doğru evrilmiş ve yeni kurulan devletin temel taşlarından biri olarak görülmeye başlanmıştır. Bu dönüşüm, kadınların toplumsal konumunu da derinden etkilemiştir. Artık kadınlar sadece ev içi rolleriyle değil, toplumsal rolleriyle de ön plana çıkmaya başlamışlardır (Toprak, 1993: 220).

Bu bağlamda, "aile ahlakı" kavramı kişisel bir değer olmaktan çıkıp toplumsal bir değer haline gelmiştir. Bu yaklaşım, açıkça dayanışmacı ve toplumcu bir anlayışı yansıtmaktadır. Ancak bu düşünce sadece geleneksel değerlere bağlı kalmamıştır. İttihatçıların savunduğu "yeni hayat" ve "toplumsal değişim" hedefleri, aile kurumunu yenilikçi ve eşitlikçi bir yaklaşımla ele almıştır.

Milliyetçilik ve kadın hakları hareketi birlikte gelişmiştir. Bu dönemde kadınlar hem ulusal kurtuluş mücadelesinde hem de toplumsal değişim sürecinde aktif rol almışlardır. Yeni hayat anlayışı toplumsal bir değişimi başlatmış ve laik yaşama geçişi kolaylaştırmıştır. Bu düşünsel dönüşüm, Osmanlı kadın hareketinin gelişmesine zemin

hazırlamıştır. Özellikle eğitilmiş kadınlar arasında yayılan bu düşünceler, sonraki yıllarda Türk modernleşmesinin temel dinamiklerinden biri haline gelmiştir.

2.3. DİL VE ANLATIM ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Çeviri çalışması sırasında hazırlanan ayrıntılı Osmanlıca-Türkçe sözlük, sadece bu metni değil, aynı döneme ait başka metinleri de incelememize yardımcı olacak niteliktedir (Ek 1). Bu sözlük çalışması, dönemin terminolojisini, kavram dünyasını ve düşünce yapısını anlamamıza katkı sağlamaktadır.

Sözlük çalışması, dönemin gazetecilik dilinin yanı sıra, entelektüel çevrelerde kullanılan kavramları da içermektedir. Bu sayede, Osmanlı modernleşme sürecinde kullanılan dil ve terminolojinin gelişimini takip etmek mümkün olmaktadır. Ayrıca, kadın hareketine özgü kavramların nasıl ortaya çıktığını ve nasıl değişim gösterdiğini de izleyebilmekteyiz.

3. TARİHSEL BAĞLAM VE AİLE MİRASI: OSMANLI MODERNLEŞMESİNDE BİR AİLENİN ROLÜ

Selma Hanım, Ahmet Rıza Bey'in kız kardeşidir. Bu aile, Osmanlı tarihinde hürriyet mücadelesinin daima övünçle anılan öncülerinden biri olmuştur. Ahmed Rıza Bey'in büyük dedesi, Darphane Nazırı Ali Rıza Bey adaletli Sultan II. Mahmud döneminde sürgünden geri çağırılıp idam edilmiştir. Babası Ali Rıza Bey ise (İngiliz Ali), Beyoğlu 6. Daire Başkanlığı, İstanbul Belediye Başkanlığı (İstanbul Şehremini) ve en son I. Meşrutiyet ile Meclis-i Mebusan üyesi olmuştur (Özkan, 2014). Sultan Abdülaziz devrinde Teşrifat-ı Umumiye Nazırı (Bakan) olarak görev yaparken, otuz iki yıl önce Kanun-i Esasi ilk kez ilan edildiğinde Ayan Meclisi üyeliğine tayin edilmiş; fakat daha sonra, merhum hürriyet şehidi Mithat Paşa ile birlikte sürgüne gönderilmiş, reformlara katılmayı kabul etmediği ve uygun görüşte bulunmadığı için vatanından uzaklaştırılmış ve ömrünü Antalya'da sürgünde tamamlamıştır (Metin, 2024: 20).

Selma Hanım'ın henüz on üç yaşında kaleme aldığı yazılar, hakikatin tercümanı ve çeşitli belgelerde yayımlanmış; hükümetin gözünde muhalif düşüncelere sahip olduğunu göstermek için yalnızca zekâ ürünü bu yazılarını sunması dahi yeterli görülmüştür. Bu yazılar ve zekâsı hükümet nazarında, II. Abdülhamit'i rahatsız etmiştir. O sıralarda Selma Hanım, eğitimini tamamlamak amacıyla Avrupa'ya gitme isteğini dile getirdiğinde, zabıta tarafından sıkı bir gözetim altına alınmış; uygun ya da uygunsuz her türlü bahaneyle, kendisiyle ilişkili kişilerin evlerinde aramalar yapılmıştır. Uzun yıllar yaşadıkları yalı hafiyelerden oluşan bir kale gibi kuşatılmıştır. Pencereden her baktığında ya da bir yere çıkmak istediğinde takip edildiğini görüyordu. II. Abdülhamid'in "İstibdat dönemi" özellikle düşünce yasakları, kendilerini ifade etmek isteyen kadınlar için umudun kalmadığının göstergesi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde artık yaşamlarını sürdüremeyeceklerini anlamışlardır (Metin, 2024).

Bu koşullar altında Selma Rıza Hanım, büyük bir sabır ve kararlılıkla İstanbul'dan ayrılabilmek için beş yıl boyunca uygun bir fırsat beklemiş ve nihayet 1899 yılının bitmesine üç ay kala gizlice İtalyan Pasaportu kullanarak Paris'e kaçmıştır. 1900 yılında Paris'e giderek değerli ağabeyiyle buluşmuştur.

Selma Rıza'nın bir diğer övünç kaynağı da Paris'e kaçışı ve bu yolda ilk cesareti göstermiş olmasıdır. Tanzimat'ın ilanı ile değişen eğitim anlayışı, 19. yüzyılda modernleşme, özgürleşme ve laikleşme yapılanmasına gitmişti. Kadının toplumdaki konumu belli bir yere gelse de istedikleri seviyeye ulaşmamıştı. Avrupa'daki kadın hareketini yakından izliyorlardı. Kadınlar basın yayın yolu ile düşüncelerini kaleme alıyorlardı. Selma Hanımefendi, bu şekilde yalnızca baskıcı, despot ve korku yayan bir hükümete değil; aynı zamanda asırlardır kökleşmiş bulunan geleneksel toplumsal düşüncelere de karşı çıkmış, hak ve hakikat uğruna

cehaletin yerleşmiş gücüne adeta savaş ilan etmiştir (Metin, 2024)

Sekiz yıl Avrupa'da bulunan Selma Rıza, katıldığı tüm kadın kongrelerinde varlığını göstermiş; İslam kadınlarının iffetli ve erdemli yaşam tarzlarını açıklamış ve kamuoyuna ilan etmiştir. Selma Rıza'nın Paris'te geçirdiği süre zarfında uluslararası kadın hareketiyle olan etkileşiminin kapsamı hakkında sınırlı bilgi mevcuttur. Bununla birlikte, kayda değer bağlantılar kurduğu anlaşılmaktadır. Dönemin yazılı kaynaklarında, "Uluslararası Kadın Konseyi'nin (International Council of Women) temsilciliği bulunmayan ülkelerden sorumlu başkan yardımcısı pozisyonunu üstlendiği belirtilmektedir. Bu bilgi, adı geçen örgütün 1912 yılında yayımladığı bir eserde yer almaktadır (Dalaman ve Metin, 2024: 73).

Tevfik Nadir'in Millet Gazetesi'nde yayınladığı yazıda aile geçmişine dair aktarılan bilgiler, Osmanlı modernleşme sürecinin önemli bir kesitini sunmaktadır. Bu tarihsel bağlamda, ailenin toplumsal ve siyasi konumu, dönemin reform hareketleriyle yakından ilişkilidir.

3.1. SİYASİ MİRAS VE AİLE GEÇMİŞİ

Selma Rıza'nın 1908 tarihli mülakatının içeren yazıda aile geçmişine dair önemli bilgiler yer almaktadır. Bu bağlamda ailenin siyasi geçmişi şöyle aktarılmıştır:

Ahmed Rıza Bey'in büyük dedesi, adaletli Sultan II. Mahmud döneminde sürgünden geri çağrılıp idam edilmiştir. Babası Ali Rıza Bey ise, Sultan Abdülaziz devrinde Teşrifat-ı Umumiye Nazırı (Bakan) olarak görev yaparken, otuz iki yıl önce Kanun-i Esasi ilk kez ilan edildiğinde Ayan Meclisi üyeliğine tayin edilmiş.¹

Rıza ailesinin siyasi geçmişi, Osmanlı modernleşme sürecinin çalkantılı doğasını yansıtmaktadır. Aile üyelerinin devlet kademelerindeki konumları ve yaşadıkları deneyimler, dönemin siyasi atmosferini anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır

¹ Makalede yer alan dipnotsuz tüm alıntılar makaleye konu olan Tevfik Nadir'in 10 Eylül 1908 yılında *Millet Gazetesi*'nde yayınlanan Selma Hanımefendi başlıklı yazısından alınmıştır.

(Toprak, 2014). Özellikle Ali Rıza Bey'in Ayan Meclisi üyeliği, ailenin anayasal monarşi sürecindeki rolünü göstermektedir (Findley, 2011). Bu bağlamda, aile tarihinin incelenmesi, Osmanlı bürokrasisindeki değişim ve dönüşümün küçük bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

3.2. PARİS'E GİDİŞ SÜRECİ VE MÜCADELESİ: ENTELEKTÜEL BİR DÖNÜŞÜMÜN BAŞLANGICI

Mülakatın en dikkat çekici bölümlerinden biri, Selma Rıza'nın Paris'e gidiş sürecinin anlatıldığı kısımır:

Bu koşullar altında Selma Rıza Hanım, büyük bir sabır ve kararlılıkla İstanbul'dan ayrılabilmek için beş yıl boyunca uygun bir fırsat beklemiş ve nihayet 1900 yılında Paris'e giderek değerli ağabeyiyle buluşmuştur.

Selma Rıza'nın Paris'e gidiş süreci, Osmanlı kadınlarının eğitim ve özgürlük mücadelesinin somut bir örneğidir. Bu dönemde Avrupa'ya giden diğer Osmanlı aydınları gibi, Selma Rıza da Paris'in entelektüel ortamından etkilenmiş ve bu deneyimlerini daha sonra Osmanlı modernleşme sürecine aktarmıştır (Çakır, 1994). Paris'teki Jön Türk çevresiyle olan temasları, onun siyasi ve toplumsal görüşlerinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır (Göçek, 1999). Böylece, Paris deneyimi, sadece bireysel bir dönüşümü değil, aynı zamanda Osmanlı modernleşme sürecinde kadın hareketinin gelişimine katkı sağlayan kolektif bir bilincin oluşumunu da temsil etmektedir.

3.3. FİZİKSEL VE ENTELEKTÜEL PORTRESİ

Durakbaşı'nın (2000) çalışmasında belirttiği gibi, dönemin kadın aydınlarının fiziksel ve entelektüel betimlemeleri, modernleşme sürecindeki "ideal kadın" imgesinin oluşumunda önemli rol oynamıştır. Bu bağlamda, Selma Rıza'nın portresi, Doğu ile Batı sentezini cisimleştiren bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uzun boylu, zarif yapılı ve göze hitap eden güzelliğiyle dikkat çeken Selma Hanım; dalgali koyu kestane rengi saçları, hafif çıkık ve ince burnu, her zaman gülümseyen dudakları ve zekâ kaynağı gözleri ile olağanüstü bakışlarıyla,

Doğu'ya özgü güzelliği ile Avrupa'nın nadir güzellikleri arasında örnek bir hayranlık uyandırmaktadır.

Bu Tevfik Nadir'in mülakatın başında yaptığı Selma Rıza'nın bu fiziksel betimlemesi, dönemin modernleşme anlayışını yansıtan sembolik bir anlatım sunmaktadır. Selma Rıza'nın görünüşünün Doğu ve Batı sentezi olarak tasvir edilmesi, Osmanlı modernleşmesinin kültürel boyutunu ve ideal kadın imgesinin nasıl kurgulandığını göstermektedir.

4. KADIN HAREKETİ VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM ANALİZİ

Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecinde, kadın hareketi ve toplumsal dönüşüm kritik bir rol oynamıştır. Bu dönemde, özellikle II. Meşrutiyet ile kadınların toplumsal statüsü, eğitim hakları ve siyasi katılımı konularında önemli gelişmeler yaşanmış, bu gelişmeler toplumsal yapıyı derinden etkilemiştir. Kadın hareketinin öncüleri, geleneksel değerlerle modern yaklaşımları ustaca harmanlayarak, toplumsal değişimin sürdürülebilir ve kapsayıcı olmasını hedeflemişlerdir.

4.1. II. MEŞRUTİYET VE KADIN ÖZGÜRLEŞMESİ

II. Meşrutiyet dönemi, Osmanlı kadın hareketinin dönüm noktasını teşkil etmektedir (Çakır, 1994). Kadınların kamusal alanda görünürlüğü ve siyasi katılımı, bu dönemde önemli bir ivme kazanmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı özellikle kadınlar tarafından özgürlüğün ilanı şeklinde algılanmıştır (Çaha, 1996: 92). Yazıda belirtildiği üzere:

II. Mahmut döneminde başlatılan yenilikler ile cariyeye ve esir ticaretinin yasaklanması girişimleri olmuş, ancak saray çevresinde bu uygulama sürmüştür. Özellikle Çerkez kızlarının köle olarak alınıp satılması, insanlığa karşı işlenmiş bir suçtur.

Yaşasın hürriyet nidaları, uzun süredir susturulmuş olan Müslüman kadınların ağızlarından en samimi şekilde yükselmiş, doğunun gökleri bu anlamlı ve güzelliklerle

dolu manzarayı, yaratılışın başlangıcından bu yana ilk defa işitmiştir.

Bu ifade ile; II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte, uzun yıllar boyunca toplumsal ve siyasal alanın dışında bırakılmış olan Müslüman-Osmanlı kadınları, kamusal alanda ilk kez güçlü ve kararlı bir şekilde varlık göstermeye başlamıştır. Bu dönemde kadınlar, yalnızca bireysel hak taleplerini değil, aynı zamanda toplumsal dönüşümde aktif rol alma iradelerini de yüksek sesle ifade etmişlerdir. "Yaşasın hürriyet" nidalarıyla şekillenen bu çıkış, yalnızca bir siyasal talepler dizisi değil, aynı zamanda kadınların kamusal görünürlüklerinin ve toplumsal varlıklarının köklü biçimde yeniden inşasını simgelemektedir. Dönemin söyleminde, bu özgürlük haykırıları tarihî bir sessizliğin son buluşu olarak değerlendirilmiş; İslam toplumunda kadınların ilk kez bu denli gür ve etkili bir biçimde kamusal alana ses verdikleri bir kırılma anı olarak tasvir edilmiştir. Bu gelişmeler, kadınların II. Meşrutiyet sürecinde yalnızca pasif destekleyiciler değil, aynı zamanda toplumsal değişimin etkin öznesi olduklarını açık biçimde ortaya koymuştur. Böylece hürriyetin ilanı başta padişah olmak üzere tüm halkın kurtuluşu ve yeni bir döneme uyanışı olmuştur (İkdam, 1908).

4.2. ÇOK EŞLİLİK VE BOŞANMA HAKKINDAKİ FİKİRLERİ: KÖLELİK KARŞITI DURUŞ

Selma Rıza'nın çok eşlilik ve boşanma hakkındaki fikirleri de Osmanlı aile yapısına yönelttiği eleştirilerin merkezinde yer almaktadır. Ona göre çok eşlilik uygulaması, yalnızca kadını aşağılayan bir durum değil; aynı zamanda aile kurumunu yozlaştıran bir "zevk ve eğlence" rejimidir. Bu nedenle kadının evlilikte ve boşanma sürecinde söz hakkı olması gerektiğini sonuna kadar savunmaktadır. İslam hukukunun kadına verdiği hakların uygulamada çarpıtıldığını, hurafelerle gölgelendiğini ifade etmektedir. Onun önerdiği reformlar, sadece yasa düzeyinde değil; zihniyet düzeyinde de bir dönüşümün gerekliliğine işaret etmektedir. Hatta bu dönemde, Mansurizade Said, Ziya Gökalp ve Şemseddin Sami gibi aydın

kalemlere göre, tek eşlilik olması gerektirir ve çok eşliliğin kanun dahilinde yasaklanabileceğini savunmaktadırlar (Sami, 1996).

Bundan böyle biz, sadece bize ait kanunun iade edilmesini istiyoruz. Gerisi zamanla gelecektir. Şahsiyet sahibi olmayan bir kadın, kendi şahsiyetine, ailesine ve toplumuna karşı görevlerini nasıl anlayabilir?

Bütün ayrıcalıklardan yoksun, geçmişin esaretiyle yoğrulmuş, en aşağılık zulümlere hedef olmuş bu narin sınıf, ruhen ve manen nasıl kendini geliştirebilir? Avrupalıların "harem" diye tabir ettikleri şey bugün artık kalmamıştır. Üç yüz Çerkez kızından oluşan alınıp, satılan grupların kalmadığı bile söylenebilir. Bu zavallı kızlar küçük yaştan itibaren bu amaçla yetiştirilir ve 13-14 yaşlarında yüksek bedellerle satılırlardı.

Çerkez kızlarının satıldığı pazar, yeni Bedesten'in yakınında "Tavuk Pazarı" adı verilen mevkide üçyüz odadan müteşekkil iki katlı denilen esir hanıdır (Soyşekerci, 2021). Bu, Çerkez köle ticaretinin geçmişi, önce Memlûkler'de sonra Osmanlılarda sarayın etrafında palazlanmış, zengin sınıfa mensup haneler onları idare eden Çerkez asker-erkek yöneticiler ve kadın hanım sultanlara hayranlık duyuyordu. Bu zengin haneler, köle-cariye almak istediğinde ya da çocuklarına bir gelin istediklerinde pazarda Çerkez olduğu iddiasıyla satılan kölelere rağbet ediyordu. Hatta bu konu hakkında İngiltere Başbakanı Boris Johnson'ın büyük babaannesi Çerkez kızı Hanife Feride'nin 13 yaşında İstanbul'da mağduru olduğu "beyaz kölelik" konusunu bir kitapta işledi. Kitabın yazarı Elbruz Aksoy burada beyaz kölelerin kimler olduğunu anlatmıştır (Erdem, 2021)

Bu istismar sadece çok eşlilikle sınırlı kalmıyordu. Bir de "müstefreşe" denilen nikâhsız birlikte yaşanan kadınlar sorunu vardı. Bugün harem denilen yer, yalnızca ailenin kadınlarına aittir. Birden fazla eş aynı yerde geçinemediğinde, ayrı dairelere çıkma ve birbirlerini görmeme hakları vardır. Saray harem teşkilatında yer alan cariyeler, görev ve statülerine göre iki temel gruba ayrılmaktadır. İlk grubu, doğrudan hükümdar ve

ailesine hizmet eden, dolayısıyla hizmetli statüsünde değerlendirilen cariyeler oluşturmaktadır. İkinci grubu ise padişah ile özel birliktelik kurma, yani “istifraş” hakkına sahip olan ve bu bağlamda “müstefreşe” statüsünde tanımlanan cariyeler teşkil etmektedir. Müstefreşe statüsündeki cariyeler, hükümdarla karı-koca hayatı yaşama hakkına sahip olup, bu hak “istifraş hakkı” olarak ifade edilmektedir. Şer’î hükümlere tabi olan bu uygulama çerçevesinde, haremde müstefreşe statüsünde yer alan cariyeler resmî bir konumda bulunmaktadır (İşpirli, 2017)

Nikahsız birlikte olunan kadın, resmi eşlerin nefret ettikleridir. Onlar mirasa ortak olamazlar ama doğurdukları çocuklar miras hakkı kazanırlar. Eğer padişah isterse cariyelerden doğan çocuklar meşru sayılırdı. İleride tahta çıkma hakkına sahiptiler. (Soyşekerci, 2021). Halk arasında ise babanın kim olduğu annenin ifadesine göre belirlenirdi. Bu çocuk ister dışarıda doğmuş olsun, babası onu tanımak, büyütmek ve gerekirse nafaka vermek mecburiyetinde idi.

Kadın çeyizini verir, ancak geçim yükümlülüğü erkeğe aittir. Kadın malını ve mülkünü dilediği gibi kullanabilir. Evli olsun ya da olmasın mahkemede tanıklık yapabilir, vasiyet ve vesayet edebilir. Osmanlı Devleti’nde kadının hukuki statüsünü belirleyen temel unsurlardan biri, miras hukukundaki konumudur. Osmanlı hukuk sisteminin ikili yapısı çerçevesinde, her türlü menkul ve gayrimenkul malın miras yoluyla intikali, büyük ölçüde İslam Miras Hukuku hükümlerine göre gerçekleştirilmiştir. Klasik fıkıh kaynaklarında yer alan düzenlemelere göre, kadınlar bazı durumlarda kendileriyle aynı derecedeki erkek mirasçılardan yarısı oranında mirastan pay alabilmışlerdir. Buna karşılık, mirâ araziler ile gayrisahih vakıflar, icareteynli vakıflar ve mukataalı vakıflar gibi belirli taşınmazların tasarruf hakkı, örfî intikal hükümleri doğrultusunda devredilmiştir. Örfî intikal uygulamaları ise zamanla, şer’î intikal sisteminden farklı olarak cinsiyet temelli eşitsizlikleri aşan ve kadın-erkek eşitliğini gözetken bir yönelim

kazanmıştır. Nihayetinde, 1913 yılında yapılan düzenlemeyle birlikte tüm zümrelerde kadın ve erkek arasında miras hukuku bakımından tam bir hukuki eşitlik tesis edilmiştir (Akyılmaz, 2007).

4.3. İSLAMİ DEĞERLER VE MODERN EĞİTİMİN UYUMU

Osmanlı modernleşmesinde İslami değerlerle modern eğitimin uzlaştırılması çabaları, özellikle kadın eğitiminde önemli bir rol oynamıştır (Georgeon, 2009). Berkes’in (1998) işaret ettiği gibi, bu sentez arayışı, dönemin aydınlarının temel meselelerinden biriydi. Selma Rıza’nın mektubunda vurguladığı gibi:

II. Mahmut dönemindeki yeniliklere rağmen, kadınların eğitimi konusunda yeterli ilerleme sağlanamamıştır. Özellikle Çerkez kızlarının eğitim hakkından mahrum bırakılması, büyük bir adaletsizliktir."

"İslamiyet, bireyler hayatlarının başlangıcından itibaren, olgunluk çağına ulaşana dek eğitim görmekle yükümlüdür demektedir. Günümüzde artık fikir ve vicdan özgürlüğüne kavuşmuş bulunuyoruz.

Bu alıntı, Selma Rıza’nın İslam’ın eğitime verdiği önemi vurgulayarak, modernleşme ile dini değerlerin çatışmadığını gösterme çabasını yansıtmaktadır. Dönemin muhafazakar kesimlerini ikna etmek için dini referansları ustaca kullanmaktadır. Özellikle eğitim konusunda İslami kaynakların modernleşme ile uyumlu yorumlanması, dönemin reform hareketinin önemli bir stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Din, bu değerli ve üstün varlık olan kadına, şahsi özgürlük, vicdan özgürlüğü ve eğitim hakkı gibi tüm kutsal hakları verdiği hâlde, bunlar elinden hatta hafızasından bile çalınmıştır. Çok eşlilik ve keyfi boşanma gibi uygulamalar İslam’ın özüne aykırıdır. Miras hukukunda da kadınların haklarının gözetilmesi gerekmektedir. İslam’ın adaleti ve merhameti, kadınların eşit haklara sahip olmasını gerektirir.

Bu alıntı, Selma Rıza’nın kadın haklarının İslami temellerini vurgulayarak, mevcut durumu eleştiren

keskin bir toplumsal eleştiri sunmaktadır. "Hafızadan çalınma" metaforu, kadınların sadece haklarından değil, bu hakların bilincinden de mahrum bırakıldığını güçlü bir şekilde ifade etmektedir. Özellikle çok eşlilik, boşanma ve miras konularındaki eleştirileri, İslami referanslarla modernleşme talebini birleştiren bir yaklaşım sergilemektedir.

Dalaman'ın (2021b: 86) çalışmasında belirttiği gibi, bugün bile İslami feministlerin karşılaştığı en önemli ortak sorunlardan biri aile hukukudur. Selma Rıza'nın aile hukuku konusundaki görüşleri, dönemin en tartışmalı meselelerine ışık tutmaktadır. Çok eşliliğin İslam'ın özüne aykırı olduğu vurgusu, geleneksel uygulamaların dini dayanaklarının sorgulanması gerektiğine işaret etmektedir. Boşanma konusunda kadınların yaşadığı mağduriyetleri ele alırken, İslam'ın temel prensiplerinden olan adalet ve merhamet kavramlarını öne çıkarmaktadır. Miras hukukunda kadınların haklarının gözetilmesi talebi ise, ekonomik bağımsızlık ve toplumsal statü açısından kritik bir öneme sahiptir.

Bu yaklaşım, İslami modernizmin kadın hakları konusundaki temel argümanlarını yansıtmaktadır. Dini metinlerin yeniden yorumlanması ve geleneksel uygulamaların eleştirel bir gözle değerlendirilmesi, dönemin reform hareketinin karakteristik özelliklerindendir. Selma Rıza'nın bu sentezci yaklaşımı, hem muhafazakar kesimlerin direncini azaltmaya yönelik stratejik bir hamle, hem de İslam'ın özünde var olan eşitlikçi ve adaletçi prensiplerin yeniden keşfedilmesi çabası olarak değerlendirilebilir.

4.4. KADINLARA EĞİTİM HAKKI VE KIZ ÖĞRETMEN OKULLARI

Findley'in (2010) araştırmalarında vurguladığı üzere, Paris'in Osmanlı aydınları üzerindeki etkisi, modernleşme sürecinde kritik bir rol oynamıştır. Selma Rıza'nın Paris deneyimi, bu etkinin somut bir örneğidir.

Paris, dünyanın incisi ve pırlantasıdır. Ahlaki erdeme önem veren bir bireyin, Paris'te yaşayıp

da düşünsel, duygusal ve bilimsel anlamda ilerleme göstermemesi mümkün değildir.

Bu ifadede Selma Rıza, Paris'i metaforik bir dille yüceltirken, şehrin entelektüel ve kültürel zenginliğinin bireyin gelişimine olan katkısını vurgulamaktadır. "Ahlaki erdem" vurgusunu özellikle kullanarak, Batı medeniyetinin ahlaki değerlerle çatışmadığını, aksine bu değerleri zenginleştirdiğini ima etmektedir. Bu yaklaşım, dönemin muhafazakar kesimlerinin Batı karşıtı söylemlerine karşı ustaca bir cevap niteliğindedir.

Eğitim yoluyla kadının bilinçlenmesi, yalnızca aile yapısını dönüştürmekle kalmaz; aynı zamanda toplumun modernleşmesini de hızlandırmıştır. Bu nedenle kadınların erkeklerle eşit şartlarda yükseköğrenim görmeleri gerektiğini savunur; kız öğrencilerin Avrupa'ya gönderilmesi fikrini dillendirmekte ve hatta bu süreci bu mülakatta şahsen yöneteceğini belirtmektedir. Özellikle Paris'in entelektüel atmosferinden aldığı ilhamla, Osmanlı kadınına da fikir özgürlüğünü, bireysel özneliği ve kamusal varoluşu haber vermiştir. II. Meşrutiyet'ten sonra kadınlara tanınan eğitim hakkının sınırları daha da genişletilmiştir. Eğitimde amaçlanan değişiklikler eğitimin yaygınlaştırılması ilk öğretimin zorunlu ve parasız olması, eğitim birliğinin sağlanmasıdır (Avcı, 2016:230).

İstanbul'a döner dönmez yapacağım ilk iş, birkaç genç kızı Paris liselerine göndermek olacaktır. Bu kızlar, orada iyi bir eğitim ve terbiye görecektir; özgürlük davasına adanmış, yürekli ve fedakâr bireyler olarak vatanlarına döneceklerdir. Şunu üzülerek itiraf etmeliyiz ki, biz, Jön Türkler olarak, yüksek bilgi ve eğitimin ilk ışığını sizin üniversitelerinizde öğrenmeye başladık. İslamiyet'in ahlaki değeri ve toplumsal önemi, ancak bilgi ışığının yayıldığı yerlerde daha parlak, daha güçlü bir şekilde anlaşılır ve takdir edilir.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ülkeye döner dönmez Adile Sultan Sarayı'nın kız okuluna dönüştürülmesinde ağabeyi Ahmet Rıza ile birlikte önemli bir rol üstlenmiştir (Doğan ve Metintaş, 2017). Bu onun en büyük hayalıdır ve bu hayalini döndükten sonra gerçekleştirecektir.

Selma Rıza Hanım'ın burada bahsetmiş olduğu okul, Osmanlı Devleti'nde kadın öğretmen yetiştirilmesine 1870 yılında İstanbul'da açılan ilk kurumsal okul Darülmuallimat (Kız Öğretmen Okulu)'tır. Bu kurum, uzun yıllar boyunca ülkenin kadın öğretmen ihtiyacını karşılamakla tek başına sorumlu tutulmuş, ancak mezunları büyük ölçüde yalnızca İstanbul'daki kız mekteplerinin öğretmen gereksinimini karşılayabilmiştir

Şu anda sadece İstanbul'da bir Darülmuallimat var. Yakında her yerde çok sayıda şube açacağız.

Bu açıklama, Selma Rıza'nın eğitimin yaygınlaştırılması konusundaki kararlılığını ve vizyonunu ortaya koymaktadır. Darülmuallimat'ın yaygınlaştırılması hedefi, kadın eğitiminin kurumsal düzeyde desteklenmesi gerektiği düşüncesinin somut bir göstergesidir. Bu ifade aynı zamanda, merkez-çevre dikotomisini aşma ve eğitim fırsatlarını Anadolu'ya yayma amacını da yansıtmaktadır. Böylece kadın eğitiminin sadece İstanbul'a özgü bir ayrıcalık olmaktan çıkarılıp, imparatorluk çapında bir dönüşüm projesi haline getirilmesi vizyonu görülmektedir. II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte Selma Rıza'nın düşüncesi gerçekleşmiş, taşrada kız öğretmen okullarının yaygınlaştırılması meselesi gündeme gelmiştir. 1913 yılında çıkarılan Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati çerçevesinde bazı vilayetlerde darülmuallimat açılması yönünde girişimlerde bulunulmuş ve vilayetlerden gelen talepler doğrultusunda, mevcut imkânlar ölçüsünde bu okulların kurulması sağlanmıştır. Bu kapsamda 1913-1914 öğretim yılında Adana'da; 1914-1915'te İzmir Karşıyaka'da; 1915'te Halep, Ankara, Bursa ve Kastamonu'da; 1915-1916 yıllarında Konya ve Edirne'de; 1916'da Balıkesir'de ve 1917 yılında Beyrut'ta Darülmuallimat-ı İbtidaiye mektepleri eğitim öğretim faaliyetlerine başlamıştır. Söz konusu kız öğretmen okulları, yalnızca pedagojik birer kurum olarak değil, aynı zamanda kadınların toplumsal konumlarını dönüştüren ve onlara yeni bir kimlik inşa eden yapılar olarak da son derece önemli bir işlev üstlenmişlerdir (Dumanoglu ve Yetişgin, 2019).

4.5. KADEMELİ DEĞİŞİM YAKLAŞIMI

Mardin'in (2000) modernleşme teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, Selma Rıza'nın reform stratejisi, toplumsal değişimin kademeli ve organik bir süreç olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, dönemin diğer reformcularından farklı olarak, toplumsal dinamikleri dikkate alan bir vizyon sunmaktadır (Toprak, 2014).

Her şeyden önce, büyük bir tedbirle düşünceler hazırlanmalı, beslenmeli, büyük bir dikkatle özgürlüğün alanı oluşturulmalıdır. Bu alana ulaşmayı mümkün kılacak tüm yollar, her türlü engellerden arındırılmalıdır.

Bu alıntı, Selma Rıza'nın toplumsal değişimi bir süreç olarak gördüğünü ve bu sürecin dikkatli bir şekilde planlanması gerektiğini vurgulamaktadır. "Düşüncelerin hazırlanması" ve "özgürlük alanının oluşturulması" ifadeleri, değişimin zihinsel ve kurumsal boyutlarına işaret etmektedir.

Meşrutiyet yönetimi, Osmanlı kadınlarının yaşam koşullarını köklü bir biçimde değiştirecektir. Kanunların mantığı ve anlamı aranacak, eğitim bu özgürlükçü hareketi destekleyecektir.

Bu ikinci alıntı, Selma Rıza'nın hukuki reformlar ve eğitim arasında kurduğu bağlantıyı göstermektedir. Meşrutiyet'in getireceği değişimin sadece yasal düzenlemelerle sınırlı kalmayacağını, eğitim yoluyla toplumsal dönüşümü destekleyeceğini öngörmektedir.

4.6. SINIFLAR ARASI DAYANIŞMA VE SOSYAL ADALET

Toprak'ın (2014) araştırmalarında belirttiği gibi, II. Meşrutiyet dönemi kadın hareketinin en önemli özelliklerinden biri, farklı sosyal sınıflardan kadınlar arasında kurulan dayanışma ağlarıydı. Bu dayanışma, toplumsal değişimin tabana yayılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Doğası gereği, reform düşüncesi ilk olarak aydın sınıfa mensup kadınlar arasında ortaya çıkmıştır. Bu da onların iyi bir eğitim almaları, okuyup düşünmeleri sayesinde geliştirmiştir. Bununla birlikte, farklı sosyal sınıflarda, hatta

yoksul ailelerden dahi parlak zekâyâ sahip, hassas kalpli ve tamamen fedakâr genç kadınlar yetişmiştir.

Bu alıntı, reform hareketinin sınıfsal dinamiklerini ortaya koymaktadır. Aydın sınıfın öncü rolünü kabul etmekle birlikte, yoksul ailelerden gelen kadınların da entelektüel ve duygusal kapasitelerini vurgulayarak, toplumsal değişimin kapsayıcı doğasına işaret etmektedir.

4.7. UHUVVET ROMANI VE TOPLUMSAL GERÇEKLİK

Selma Rıza'nın 1892 yılında kaleme aldığı Uhuvvet (Kız Kardeşlik) romanı, Osmanlı toplumundaki değişimi ve kadınların yaşadığı sorunları ele alan önemli bir eserdir. Roman, dönemin toplumsal yapısını, aile içi ilişkileri ve modernleşme sürecinin yarattığı çatışmaları gerçekçi bir üslupla yansıtmaktadır. Paris'teki mülakatında İstanbul'a döner dönmez kitabı bastıracağını söylese de bastıramamış daha sonra 1999 yılında müsveddelerini bulan Nebil Fazıl alsan tarafından basılabilmektedir (Dalaman ve Metin, 2024). Kitaptan mülakatta şu şekilde bahsetmektedir:

Uhuvvet romanını kaleme alırken, her gün etrafımda gördüğüm, duyduğum ve hissettiğim gerçekleri yansıtmak istedim. Sabahtan akşama kadar, kâh okuyarak kâh düşünerek, bazen de gözyaşları içinde yazdım. Özellikle kadınlarımızın sessiz çığlıklarını, onların eğitim özlemini ve özgürlük arzusunu satırlara dökmek istedim. Bu roman, sadece bir hikâye değil, aynı zamanda toplumumuzun aynasıdır. Kardeşler arasındaki ilişkiyi merkeze alarak, aslında tüm Osmanlı toplumunun yaşadığı değişimi ve çatışmaları anlatmaya çalıştım.

Bu romanın ancak bir asır sonra basılabilmiş olması, dönemin kadın yazarlarının karşılaştığı zorlukları ve toplumsal engelleri göstermesi açısından oldukça düşündürücüdür. Buna rağmen eserin günümüze ulaşabilmiş olması, Osmanlı modernleşme sürecinin kadın perspektifinden anlaşılması için değerli bir kaynak sunmaktadır.

5. SELMA RIZA'NIN DÜŞÜNCE DÜNYASI VE MODERNLEŞME VİZYONU

Selma Rıza'nın fikir dünyası ve tarihsel katkıları üzerine yapılan detaylı incelemeler, Osmanlı modernleşme sürecindeki özgün ve öncü konumunu gözler önüne sermektedir. Düşünce yapısını şekillendiren temel yaklaşımlar, birbiriyle bağlantılı üç ana eksenle derinlemesine değerlendirilebilir.

İlk olarak, din ve çağdaşlaşma uyumu konusundaki görüşleri, dönemin tartışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır. İslam'ın özündeki değerlerle modern düşüncenin bir arada var olabileceğini savunurken, bu uyumun nasıl sağlanacağına dair somut öneriler geliştirmiştir. Dini metinlerin çağdaş yorumlanması gerekliliğini vurgularken, geleneksel değerlerin modern yaşamla uyumlaştırılması için sistematik bir yaklaşım benimsemiştir. Bu bağlamda geliştirdiği fikirler, İslami feminizmin erken dönem örneklerinden sayılabilecek özgün yaklaşımlar sunmaktadır. Özellikle kadın hakları konusundaki dini referansları modern bir perspektifle yorumlaması, dönemin düşünce dünyasında önemli bir yenilik olarak değerlendirilmektedir.

İkinci olarak, kadın eğitiminin dönüştürücü gücüne olan inancı, onun düşünce sisteminin merkezinde yer almaktadır. Toplumsal değişimin temelinde kadın eğitiminin yattığını savunurken, bu görüşünü detaylı teorik ve pratik önerilerle desteklemiştir. Kız okullarının yaygınlaştırılması için gösterdiği aktif çabalar, sadece teorik düzeyde kalmamış, somut adımlarla desteklenmiştir. Kadınların meslek sahibi olmasının önemini vurgularken, bunun toplumsal kalkınmaya olan katkısını da detaylı şekilde analiz etmiştir. Eğitimi sadece okuma-yazma öğretimi olarak değil, toplumsal bilinç kazandırma ve kültürel dönüşümü sağlama aracı olarak görmüş, bu vizyonunu eğitim programları ve müfredat önerileriyle somutlaştırmıştır.

Üçüncü olarak, toplumsal dayanışma ve sınıflar arası iş birliği konusundaki fikirleri, dönemin sosyal reform hareketlerine özgün katkılar

sunmuştur. Farklı sosyal sınıflardan kadınların ortak mücadelesini desteklerken, bu dayanışmanın nasıl organize edilebileceğine dair pratik öneriler geliştirmiştir. Zengin-fakir ayrımı gözetmeksizin tüm kadınların eğitim hakkını savunurken, bu hakların nasıl güvence altına alınabileceğine dair kurumsal öneriler sunmuştur. Kadın derneklerinin kurulması ve yaygınlaştırılması ile kadınlar arası dayanışma ağlarının oluşturulmasına öncülük etmiş, bu örgütlenmelerin sürdürülebilirliği için sistematik çalışmalar yürütmüştür.

Selma Rıza'nın vizyonu, döneminin diğer yenilikçi hareketlerinden belirgin şekilde ayrılmaktadır. Bu farklılık, özellikle onun aşamalı ve sürdürülebilir değişim stratejisinde kendini göstermektedir. Toplumsal dönüşümün ani değil, kademeli olması gerektiğini savunurken, bu sürecin nasıl yönetileceğine dair detaylı bir yol haritası çizmiştir. Değişimin kalıcı olması için toplumsal direnci en aza indirmeye yönelik stratejiler geliştirmiş, reform sürecinde yerel dinamikleri gözetmenin önemini vurgulamıştır. Batılılaşmanın körü körüne taklit değil, özümseyerek gerçekleşmesi gerektiğini savunurken, bu özümseme sürecinin nasıl gerçekleştirilebileceğine dair somut öneriler sunmuştur.

Eğitim merkezli toplumsal dönüşüm vizyonunda, modern eğitim kurumlarının yaygınlaştırılmasını stratejik bir hedef olarak belirlemiştir. Öğretmen yetiştirme programlarının önemini vurgularken, bu programların içeriği ve uygulanması konusunda detaylı öneriler geliştirmiştir. Müfredatın modernleştirilmesi konusundaki görüşleri, dönemin eğitim reformları üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Kız çocuklarının eğitime erişiminin kolaylaştırılması için geliştirdiği projeler, günümüz eğitim politikalarına da ışık tutacak niteliktedir.

Kapsayıcı toplumsal reform anlayışı çerçevesinde, farklı toplumsal sınıflar arasında köprüler kurma vizyonu, onun sosyal adalet anlayışının temelini oluşturmaktadır. Taşra-merkez ayrımını aşma girişimleri, bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi için geliştirdiği önerilerle desteklenmiştir. Azınlık kadınlarıyla dayanışma ve iş birliği konusundaki

çabaları, çok kültürlü bir toplumsal yapı içinde kadın dayanışmasının nasıl gerçekleştirilebileceğine dair önemli örnekler sunmaktadır. Modernleşmenin tüm toplum kesimlerine yayılması hedefi, onun kapsayıcı ve eşitlikçi toplum vizyonunun en önemli göstergelerinden biridir.

6. SELMA RIZA HANIMEFENDİ MÜLAKATININ TOPLUMSAL YANSIMALARI VE DÖNEMİN İDEOLOJİK ÇATIŞMALARI

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı, Osmanlı toplum yapısında köklü değişimlerin habercisi olmuş; özellikle kadınların kamusal hayatta görünürlük kazanması, dönemin hem aydın hem de muhafazakâr kesimlerinde derin tartışmalar yaratmıştır. Bu dönemde Paris'te yaşayan ve Osmanlı kadın hareketinin öncü isimlerinden biri olan Selma Rıza'nın, Millet gazetesine verdiği mülakat hem kadın hakları hem de toplumsal dönüşüm açısından dikkat çekici bir metin olarak öne çıkmıştır. Ancak bu mülakat, sadece modernleşmeyi savunan çevrelerde değil, aynı zamanda muhafazakâr basında ve asker-sivil bürokraside de yoğun tepkilere neden olmuştur.

Kolağası Resneli Niyazi Bey'in, Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşâd³ gibi yayın organlarında yayımlanan ifadeleri, bu tepkilerin en belirgin örneklerindendir. Niyazi Bey, Selma Rıza'nın makalesini "İslamî asabiyeti tahrik eden hezeyan dolu bir neşriyat" olarak tanımlarken, Meşrutiyet yönetimini şeriatla sınırlandırma çabası içindedir. Benzer şekilde, Volkan gazetesinin kurucusu Derviş Vahdetî de, Rıza'nın görüşlerini ahlaki çöküşün ve Batılılaşma tehdidinin bir parçası olarak değerlendirmiştir. Bu söylemler, dönemin muhafazakâr düşünce dünyasında kadın özgürlüğüne ve toplumsal modernizasyona karşı geliştirilen ideolojik tepkilerin temel örneklerini sunar.

Resneli Niyazi Bey, Selma Rıza'nın mülakatına karşı "Sırat-ı Müstakim" gazetesine "İslam hanımları" ile ilgili yazdığı makaleye istinaden, Meşrutiyet idaresini şöyle yüceltmektedir:

...Selma Hanım Efendi emin olsunlar ki yüce ahkamı [yargı, hukuk] ta ebediyete kadar sürecek olan şeriat ahkamına aykırı olarak ne evlenme ne boşanma ve ne de örtünme/tesettür meselesi kati olarak tebdil ve tağyir [değişiklik] olunamayacaktır. İstibdat devrinde tetkik ve hesap sormanın uzanamadığı bazı sosyal sınıflarda bazı kadınlarımızın nefret edilecek bir şekilde giriştikleri küstahlıklara, açıklık ve saçıklıklara Meşrutiyet'in ilanını müteakip son verileceğini sabırsızlıkla beklerken ...adamların küstahlığı ile ümidimizin ne kadar kof ve çalışmamızın ne kadar boş olduğunu görerek aşırı derecede duygulandık ve üzüldük. (Albayrak, 2002: 88).

İslam dini ahkâmının tamamen biganesi olan Selma Hanım Efendi'nin memleketimize felaket, musibet, zillet, ar, hicap, ahlak düşkünlüğü, nifak ve şıkağ gibi bir sürü sosyal bela ve musibetleri davetten ibaret olan yayınlarının yayılmasının yasaklanmasına gereği gibi müdafaada bulunmak bütün Müslüman kardeşlerimizin vazifesidir.

demıştır (Dalaman ve Metin, 2024). Kolağası Resneli Niyazi, Sırat-ı Müstakim Gazetesi'ne verdiği mülakatı şu sözlerle bitirmiştir:

Şimdi İstanbul'a avdetleri hasbiyle inşallah yakinen şu büyük noksanı da ikmal [eksik tamamlama] ederler. Binaenaleyh Tevfik Nadir Bey'le Millet gazetesi mesulünün [sorumlu] lanet-i ilahiyeyi [Allah'ın laneti], nefret-i umumiyye [halkın nefreti] davet eden bu gibi neşriyat-ı nifak cüyaneden [fitne çıkaran yazı] dolayı yakinen beyan-ı teessüf [üzüldüğünü açıklayarak] ile millete, vicdan-i umumiyyeyi ümmete musaraaten [acele ederek] tardiyeye [defetmek] vereceklerini ümit ederim. (Dalaman ve Metin, 2024).

II. Abdülhamid döneminin baskıcı rejimi, siyasi gerilimleri tırmandırmıştı. Özellikle muhafazakâr düşüncenin, modernleşen kadın figürlerine ve özgürlükçü söylemlere nasıl bir direniş geliştirdiği; Resneli Niyazi ve Derviş Vahdetî gibi aktörlerin söylemleri üzerinden görülmektedir. Böylelikle, 20. yüzyılın başında Osmanlı'da toplumsal cinsiyet, siyaset ve ideoloji ekseninde şekillenen çelişkili yapıların izini sürmek amaçlanmaktadır. Nisan

1909'da (Jülyen takvimine göre 31 Mart) bir isyana dönüştü (Berkes, 1964: 221). 31 Mart 1909 olaylarında kışkırtıcı yayınlarıyla olayların patlak vermesine neden olan Derviş Vahdetî, Selma Rıza'nın çalışmalarından ve fikirlerinden de rahatsız olduğunu, 1908 yılında Volkan gazetesinde yayımladığı "Kadınlık Fitnesi" başlıklı yazısıyla tanınan Derviş Vahdetî, kadın bedenini toplumun çözülüşünün kaynağı olarak tanımlar. Ona göre kadınların kamusal alanda görünür olması, açık giyinmesi ya da bağımsız hareket etmesi, "sefi bir toplum"un işareti olarak okunur. Bu söylem, kadının bireysel haklarını, toplumsal ahlakla çelişen bir "fitne" olarak kodlayarak yok sayar. Vahdetî'nin çözüm önerisi ise açıktır: örtünme. Ona göre hicap, yalnızca dini bir vecibe değil, aynı zamanda toplumsal düzenin kurtuluşu için "tek çare"dir. Bu bakış, kadını edilgenleştiren, bedenini denetim altına alarak kamusal ve politik varlığını imkânsızlaştıran ataerkil bir ideolojinin parçasıdır. Volkan Gazetesi'nin 8 Nisan 1908 tarihli yazısında, Selma Rıza'nın isminide vurgulayarak kadınları şöyle ifade etmiştir:

Tiyatrolarda, zevk-ü sefalarda, meyhanelerde, kerhanelerde rezalete başladınız. Selma'larla muhadderat-ı İslamiye'nin çarşafalarını bile attıracak neşriyatta bulununuz. Beyoğlu'nda çarşafı İslam kadınlarının birhanelere gitmesine kadar mesag-i [açlık] hürriyete teşmil [kapsamını genişletmek] ettiniz. Allah'da sille-i şeriatı ensenize indirmek için İttihad-i Muhammed'i Cemiyeti'ni meydana getirdi. (Ok, 2012: 31).

Bu ideolojik çatışmalar, II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı toplumunda yaşanan modernleşme sürecinin yarattığı derin toplumsal gerilimleri gözler önüne sermektedir. Özellikle kadın hakları ve toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden şekillenen bu tartışmalar, modernleşme sürecinin karmaşık ve çok boyutlu yapısını yansıtmaktadır. Bu dönemde yaşanan fikri çatışmalar, 31 Mart Vakası (1909) gibi siyasi olayların toplumsal ve ideolojik arka planını aydınlatması açısından da büyük önem taşımaktadır. Sonuç olarak, Selma Rıza'nın mülakatı ve ona yöneltilen tepkiler, Osmanlı

modernleşme sürecinde yaşanan değişim sancılarını, özellikle kadın hakları bağlamında açıkça ortaya koymaktadır. Bu tartışmalar, günümüzde dahi süregelen toplumsal cinsiyet ve modernleşme tartışmalarının tarihsel kökenlerini anlamamız açısından değerli bir kaynak oluşturmaktadır.

7. SONUÇ

1908 tarihli mülakat, Osmanlı kadın hareketinin entelektüel derinliğini ve çok boyutluluğunu ortaya koyan önemli bir belgedir. Selma Rıza'nın düşünceleri, dönemin sosyal ve siyasi dinamiklerini yansıtmanın ötesinde, modern Türkiye'nin kadın hakları ve toplumsal reform tartışmalarına da ışık tutacak niteliktedir. Özellikle eğitim, modernleşme ve toplumsal değişim konularındaki görüşleri, günümüz tartışmalarına da katkı sağlayacak tarihsel bir perspektif sunmaktadır.

Selma Rıza'nın 1908 tarihli mülakatı, II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte Osmanlı toplumunun sosyal, siyasal ve kültürel yapısında yaşanan dönüşüm sürecinin kadınlar cephesinden okunduğu son derece özgün bir kaynaktır. Mülakatta, Osmanlı kadınının tarihsel olarak siyasetten ve kamusal alandan uzaklaştırılmış konumuna karşı geliştirilen eleştirel tutum, yalnızca devrin siyasi rejimine değil, aynı zamanda geleneksel düşünce kalıplarına da yöneltilmiş bir meydan okumadır. Selma Rıza hem bireysel yaşam öyküsü hem de fikirsel duruşuyla bu dönüşümün aktif bir öznesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yazar özetle bu makalede, kadınların eğitim ve düşünsel gelişiminin yalnızca bireysel değil,

toplumsal bir kurtuluş projesinin temeli olduğunu vurgulamaktadır. Kadının toplumsal görünürlüğü, hürriyeti ve hakları, İslam'ın özündeki değerlerle birlikte düşünülerek yeniden yorumlanmaktadır. Bu çerçevede kadın hem bir fikir taşıyıcısı hem de değişimin uygulayıcısıdır. Selma Rıza, Batı ile kurulan entelektüel temasların ve özellikle Paris gibi merkezlerde alınacak eğitimin, Doğu toplumlarındaki kadınların özgürleşmesinde hayati bir rol oynayacağını savunmaktadır.

Mülakatta öne çıkan bir diğer mesele ise çok eşlilik ve boşanma gibi aile yapısına dair tartışmalardır. Selma Rıza, bu konuları salt ahlaki zeminde değil, kadınların kendi hak ve statülerini bilmemelerinden kaynaklanan bir eğitim eksikliği çerçevesinde değerlendirir. Ona göre, kadınların hukuki ve toplumsal haklarını içselleştirmesiyle birlikte çok eşlilik gibi uygulamalar kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

Sonuç olarak, bu mülakat, yalnızca bir dönemin kadın mücadelesini belgeleyen bir metin değil; aynı zamanda özgürlük, hak ve eğitim kavramlarının Osmanlı düşünce tarihinde nasıl içselleştirildiğine dair bir zihniyet haritası sunmaktadır. Selma Rıza'nın kaleminden çıkanlar, dönemin siyasal değişim atmosferiyle birleşen bir kadın perspektifini yansıtmakla kalmaz; aynı zamanda kadınların birey olarak toplumsal varlıklarını inşa etme süreçlerine dair fikirsel bir rehber işlevi de görmektedir.

KAYNAKLAR

- Akyılmaz, S. G. (2007). Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statü. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Cilt: 11 Sayı: 1, 471- 502.
- Albayrak, A. (2002). *Meşrutiyet İstanbul'unda kadın ve sosyal değişim*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi
- Avcı, M. (2016). Osmanlı Devleti'nde Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar. A. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 55, 225-254. Doi: 10.14222/Turkiyat1349
- Berkes, N. (1964). İkinci Meşrutiyetin İlâm ve Otuzbir Mart Hâdisesi: II. Abdülhamid'in son Mabeyn Başkâtibi Ali Cevat Beyin Fezleke'si. Edited by Faik Reşit Unat. and İsmail Hami Danişmend, Sadr-i-a'zam Tevfik Paşa'nın dosyasındaki resmî ve hususî vesikalara göre: 31 Mart Vak'ası. *Oriens*, 17(1), 221-222.
- Berkes, N. (1978). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Coşar, Ö. S. (1974). Atatürk Ansiklopedisi, Cilt.II, İstanbul, s.59-65'ten aktaran: Zihnioglu, s. 54.
- Çaha, Ö. (1996). *Sivil Kadın*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Çakır, S. (1994). *Osmanlı kadın hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Dalaman, Z. B. (2021a). Osmanlı Toplumunda Son Döneminde Kadın Dergileri ve Feminist Uyanış. İçinde Z. B. Dalaman (Ed.), *Küreselleşen Dünyada Kadın ve Siyaset II*. London: Transnational Press, 11-22.
- Dalaman, Z. B. (2021b). From Secular Muslim Feminism to Islamic Feminism(s) and New Generation Islamic Feminists in Egypt, Iran and Turkey, *Border Crossing*. 11(1), 77-91. <https://doi.org/10.33182/bc.v11i1.1042>.
- Dalaman, Z. B. ve Metin, S. (2024). Selma Rıza: Osmanlı Kadın Hareketi'nde Kaleminden Kadın Hakları Mücadelesine Etkin Rolü ve Mirası. İçinde Z. B. Dalaman, G. Ak (Eds.), *Sınırları Aşanlar: Osmanlı İmparatorluğu ve Erken Türkiye Cumhuriyeti'nin Öncü Kadınları*. İstanbul: Atı Yayınları, 61-89.
- Demirdirek, A. (1993). Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışı. Ankara: İmge Kitabevi.
- Doğan, R. B. ve Metintaş, M. Y. (2017). Selma Rıza Feraceli (1872-1931) ve Türk Kadınının İlk Gazetecilik Deneyimleri. *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, 1 (2), 100-108.
- Dumanoglu, S.C. ve Yetşgin, M. (2019). Taşrada Darülmuallimatların Açılışı ve Tarihsel Gelişimi. *Turkish History Education Journal*. Cilt: 8 Sayı: 1, 174- 198. <https://doi.org/10.17497/tuhed.493065>
- Durakbaşı, A. (2000). *Halide Edip: Türk modernleşmesi ve feminizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erdem, A. R. (2021, 06 Kasım). Beyaz köleler' tezinin yazarı Aksoy: Çerkes kızı, Çerkes gelini güzellemelerinin tarihsel arka planında sahtekarlık ve beyaz köle mirası yatar. *Independant Türkçe*. Erişim Tarihi: 03.03.2025: <https://www.indyturk.com/node/432676/haber/beyaz-k%C3%B6leler-tezinin-yazar%C4%B1-aksoy-%C3%A7erkes-k%C4%B1z%C4%B1-%C3%A7erkes-gelini-g%C3%BCzellemelerinin>
- Findley, C. V. (2011). *Modern Türkiye Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Georjon, F. (2009). *Osmanlı-Türk Modernleşmesi: 1900-1930*. İstanbul: YKY.
- Göçek, F. M. (1999). *Osmanlı'da Burjuvazinin Yükselişi & İmparatorluğun Çöküşü*. İstanbul: Ayraç yayınları.
- Hanioglu, Ş. (2008). *A Brief History of the Late Ottoman Empire*. Princeton University Press.

- İşpirli, A. B. (2017). *Hayatlarının Çeşitli Safhalarında Harem-i Hümayun Cariyeleri 18. yüzyıl*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kandiyoti, D. (2004). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar - Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Metin, S. (2024). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadın Hareketinin Dönüşümü: Selma Rıza'nın Eserleri ve Mücadelesi Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Topkapı Üniversitesi.
- Michel, A. (1986). *Feminizm*. çev: Şirin Tekeli. Kadın Çevresi Yayınları.
- Ok, S. (2012). *İttihat Terakki'nin "Yemin" siz Kadınları*. İstanbul: Destek Yayınevi.
- Soyşekerci, S. (2021). Osmanlı Haremi'nde Kadınlar: Bir Nesnellik Sorunu. *Smart Journal*. 7 (51), 2775-2784. <https://doi.org/10.31576/smryj.1123>
- Toprak, Z. (1993). II. Meşrutiyet Dönemi'nde devlet, aile ve feminizm. *Sosyo/Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara, cilt 1, 216-227.
- Toprak, Z. (2014). *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Arşiv Belgeleri*
- İkdam Gazetesi*, 29 Temmuz 1324 / 11 Ağustos 1908.
- Nâdir, T. (1908, 10 Eylül). Selma Hanımefendi. *Millet Gazetesi*, 1-2. Sad: Sema Metin. İBB Atatürk Kitaplığı. İstanbul Büyükşehir Daire Başkanlığı.
- Sebülürreşad. <https://www.sebilurresad.com.tr> (Erişim tarihi: 11 Nisan 2025).

To Cite	Metin, S. (2025). Millet Gazetesi'nden Tarihe Düşen Not: II. Meşrutiyet'in Öncü Kadını Selma Rıza'nın Modernleşme ve Özgürlük Manifestosu. <i>Journal of Sustainable of Equity and Social Research (JESR)</i> , 2(2), 50-76. https://doi.org/10.5281/zenodo.15786514
---------	--

EK 1. METİNDE GEÇEN OSMANLI TÜRKÇESİ- GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ ANLAMLARI

- âlem-i nev: Yeni bir dünya, yeni bir âlem.
- asâr-ı medîde: Geçmiş zamanın izleri, eski çağlardan kalma eserler.
- avdet etmek, Geri dönmek.
- avâm-ı nâs: Halk tabakası, sıradan insanlar.
- azimdar-ı âhîret: Ölüm yoluna azmetmiş kimse, ölüme kararlı kişi.
- bedâî-î hilkat: Yaratılışın harikaları.
- bila muhakeme: Yargılanmaksızın.
- bâhusus: Özellikle.
- cemiyet: Toplum, topluluk.
- cerayan-ı farahbahş: Sevinç verici gelişme veya olaylar.
- dikkat-i meftûnâne: Hayranlık dolu dikkat.
- dârülfünun: Üniversite.
- efkâr-ı ulvîyye: Yüce fikirler, yüce düşünceler.
- efkâr-ı umûmiyye: Kamuoyu.
- emval ve emlak: Mallar ve taşınmazlar.
- Ferhunde: Uğurlu, kutlu.
- firâğat: Vazgeçme, özveri.
- fâzılâne: Faziletli bir şekilde, erdemlice.
- fûshat-ı âbâd âfâk: Geniş, bayındır ufuklar.
- guş, etmek: İşitmek, duymak.
- harekât-ı ahrârâne: Hür insanlar gibi hareket etme, özgürlükçü hareket.
- hurâfât: Batıl inançlar, yanlış inanışlar.
- hâfiyye: Gizli polis, hafiye.
- hâne: Ev.
- hürriyeti tadrîsat: Eğitim özgürlüğü.
- ikdâm: Girişim, atılım.
- ikdâma-ı azîme: Büyük girişimler.
- inkılâb-ı Osmânî: Osmanlı İnkılabı, 1908 Meşrutiyet Devrimi.
- inzimam etmek: Katılmak, eklenmek.
- istinsâl-i hürriyet: Hürriyeti kazanmak, özgürlüğü elde etmek.
- i'lan-ı harb: Savaş ilanı.
- kilîd urmak: Kilitlemek.
- kıyam-ı umûmî: Genel ayaklanma.
- lisan-ı hikmet: Hikmet dili, bilgelik sözleri.
- manzara-i bedî'ây-ı şîar: Güzelliklerle dolu şanlı manzara.

masâdak: Bir sözü veya hükmü tasdik eden husustur.
 mebhûs: Bahsedilen, konu edilen.
 mühtez eberi: belki sarsılan, titreyen
 menba'-ı zekâ: Zekâ kaynağı.
 müstebid: Zorba, baskıcı.
 müstefrese: Nikahsız birlikte olunan kadın.
 müstekbir: Kibirli, büyüklenen.
 mütebessim: Gülümseyen.
 mütemevvic: Dalgalı (özellikle saç için kullanılır).
 müteâlâ: Okuma, inceleme.
 müşkuku'l-efkâr: Şüpheli düşünce sahibi.
 nagahân: Beklenmedik, ansızın.
 nazarı dikkat: Dikkatli bakış.
 neşr etmek: Yaymak, yayımlamak.
 nida-i mehâbet: Görkemli haykırış.
 nisvân-ı Islâm: Müslüman kadınlar.
 noksan: Eksiklik.
 ruka-i esaret: Esaret zinciri.
 sabr u sebât: Sabır ve kararlılık.
 selsebîl-i gürây-ı vesâyâ: Tatlı sözlerle manevi susuzluğu gideren kaynak.
 sukûf-u pâk: Temiz, saygın topluluk.
 suret-i samîmiye: İçten bir şekilde.
 şehid-i hürriyet: Özgürlük uğruna ölen kimse.
 ta'ddud-i zevcât: Çok eşlilik.
 teali etmek: Yükselmek, yücelmek.
 tebyîn: Açıklama.
 tedbîr ile efkârı hazırlamak: Düşünceleri dikkatle ve bilinçle yönlendirmek.
 tedvîç etmek: Yayımlamak, duyurmak.
 tezahür etmek: Ortaya çıkmak, görünmek.
 teşrîk-i hareket: Ortak hareket etmek.
 vakf-ı nefis etmek: Kendini adamak.
 vakıf olmak: Bilmek, farkında olmak.
 zîrâ: Çünkü

قانونک متعلق و مضمونی آراء حق ، معارف ، بولنشدا حرارانه توج ایله جگدر ، ارتق آوروپدان آرتقاقله، ترك احوالی یوقدر ، شمدی یالکزر استانبوله بر داولالماتیز وار . هر طرفه عی قریب بر چوق شه نورد آیدریمجیز .

مؤود فکری بر فادیک فضیله دهها زیاده یالاشمش اولدنی شه سدر، فکری مؤید بر رومان یازده ، درسنامه عودقه برار طبع ایتریمجیم ، یوسونلی کشایی یوقدر یاقین بر زمانه نشر ایتریمجیمجی امید ایتریم . قریب کونه قدر وطنه ، برادریمه برار عودت اییدوریم . سکر سندن بری نریدیم وایلدیمه یوسونک وسیله سادت اوله جقدیم . قانون بایه اعلان اولدنی دویجینی زمان فرط تاثیردن یوق آغلاشم ، کیده جگیم . قطار بار سدرمه ، یوق قاطیلبه اولدنی اعتراف ایچلم .

توقیق نادر عاجیه عکربه

سلام یوونک کچوکه افکات و نوازی ، دوستار آرمدهمه رابطة عادات و معیشتی کچوکنک یوونک حرمت و رعایتی کوسرور بر دات مستحسنه کور .

عجالیلرک اولدنی یالکزر آشتاریه دکل ، هر کی اولورسه اولسون سلاملاملری ادب ملیرلندیم . حالا بعضی اختیارلرم یوزوق قلدیرملمده دوشمه مک ندیده باشی اوکجه اکلرک باستوسنه دایه دایه آغر خلوملره یوردرک یوله هر کی معاصد اولسلر ردفه باشی قلدیرورب آهکدار ، مهتر برصدایه سلام عیلمک ؛ دهنه کچولر ؛ هلمشتر لورده بو عادت مستحسنه هیچ خال کنبه مشدر . یوکلور بر بری سلاملار و نکدیرکینه اوغور اولسون ؛ یولک آجیق اولسون ؛ حق سلامت ویرسون ؛ کی نییاده یوانور .

سلام ده هر نی کی عیلمک تاثیراته تابع اولش و سونق خفله اعیانک اخلاق و تربیه سیله قایلن قاله کریمشدر . بو سلاملرک ک کچی قدر قایل نیشار واک اسیلیده عسکر سلامیدیم .

قدیقلی سلاملری قواعد تبصیه رعایه طریف و اهکدار بر رسورتمه اجرا ایده ییلمک مدت میدیه آینه قارشیمده عسکره و قلم ایچک وایسته اولدنی تحصیل ابتدایی لالا

و صریه لرمن کال ایله خارجه یه چراغ یوریلان شیق یکلر روایت ایلیور . سلامک سورت اجرانه کلنجه ؛ رجالنه بر ناطرک و یا یروشک زدنیه بر نیز ویا مسود کیرجه اولاکلنی قوشدیرورب ناطره کلندی ارانسنمهک مسافه قیج نجاهه قیج خلومده قطع ایده ییله جگنی کوزیه اویر او سرده کاعقد حواله ایچکله مشغول اولان ناطرک نظر اکیر اثر دولتری کندیسنه جاب اییون خلیف ترتیب اوکودور . یولک عجز کسبله برخلولق و دروینی حس ایدن آم برمشاد کر کلک اوستدن قارشیمده سیاق وای کی یوزولان خیاله مقام استناده ملونوق ، منقل ناطرله یالز . مأمور بر سرعت برقیه ایله یالزیرک اوکجه و یورولتری ییشدرورب دزتری یانی قورق صری قانور باشی اوک ساریق کوزی رده . سولالی کوکشمه صاغ الی یالزملری ییشک دیرسی خلیفه قیری اولدق کرین ایلری وایلز کزی یخدارله متحرک بران ، یاسه ملوملک مایوله یولک حرکت مدرسته شیبه برضیمده رسم سلامی اغا ایدر .

امور وظائف حکومتی رجاوت و بیاطنه رعایا یورکلریک سلاملارده سرعت شایح حیرت واستیراید ؛ مکاله یالزار ؛ ذات ساسی ؛ نظارتناهلری ... فرمان یورمشلدی که ... سی ... یالکزرینک اولی اوانا کوزی حتمه ... یالک دایکیزک بریجی دیننه نشان عالی مقامینه دار ... یالزا برادر کزدن شرف تاقی ایتمکیم امر ... یورولنه اوامر دایعه نظارتناهی شرف تاقی اولدیمده تشریفات طبع دوستار آرمدهمه عین اجرا ایدرک و کزی کری چکلیرک اکتریا کندیسی قان به یالزور چیشدار . یومرسم تشریفات طبع دوستار آرمدهمه عین اشکالی حفظه ایتمکدن یکدیگرک شرفن قوروقر جمل بر افتاده مجبور اولان کشی زامدر اکتریا موعه تلاق اولان قوروقر لورده بر بریه تصادق ایده یه ساخته بریسی متعاق بر آنده طوس اوردیم کچی کی یکدیگرینه تاج کوسرور .

واکتریا قنایه ، یورون بوروق جاریشیرلر متعاق بر بریک دراندل افری بیون صیبه یالزورب فرکانه بر رسورتمه صاوارلر مجاوره یالزار ؛

— عزیزم برودن ؛
— استشاره اولمه مندن .
— نه وار بر نی یار ؛
— ملولیا آئی یانی اولمه یی اینه یاقده .

اهالی و سوسنه قوتلایم ، حرب استاده دیکر چیتده کی یولاری آجیق یولدریمق و دشمنک قریه عسکر دوکشمه مانع اولق تمکن نکادر .

روس مجاریسی رزی فوق الماده ازمش ، نقرای اورد کوشندی . یونان مجاریسمده قنار .

سیرلان مظفرت تحکیم قلوب ، تلافی مایه یارمادی . اردولک داخل قارشیای ، عسکرک سفالی مبداه چیتدی ؛ هر کی بر قانده مایوس ایدنی ، دوشمنک وفای ساجده او طوراملری خوف و تلاشه دوشیردی ، ملت کندیسی جلیس صبا یور ، بیروک برائی ودهشت ، ام و اضطراب ایچیمده ییشایور . یو حال دشمنلر مزک کشتاخلی و ارباب فسادک جاسازی آرتدیرور .

یوحران و محاطلری امرای عسکریه عیجا کوریمورسی ؛ ییلیمورسی ؛ ییلورسه نه اییون اصلاح احواله چالشیور .

حیثیه هر کی مسلکته کورده بر وظیفه ییله موقتدر . یولک حاضریه ییله عسکره توج اییشدر عسکر و یولک ییله عسکره ملت عسکری محض اویش اییون سلاور ، ادارا یورور . عسکرک لک عسکرکی آب مدود یونه قوشمنده عیارت

— سن زده منک قوزوم ؟
— آ . . . ییلیمورمیسک نه مد سترک قلمده .
— یوق نی فصل اولیورده هیچ راست کیوز ؛
— بزم ایقن اولمه یی صرافه ویریزده اولندن مع مایه اراق استناده ییچقورم قان بدیه سولایم ییش ایچکله کوشادی دوله کیمچک .
— یوق ای ؛ یوق ای ؛ یوق ای ؛ اوووار
— کوروشم ؛
— کوروشم ؛
— ۱۱ نموزدن اشتار آسای وارجسی یوق بالا یوزاز می کی یالکزر استناده ایوزرینه یی مأمورلرک قوروقرده سولاشمه و تلتزی مساعد اولدنی وسم سلامک قدیل حقی اولدنی . رقله ییز سارنه کلدکله روقده یالزیری مشولتی ترک ایدور بر ساعده اون اتی کره اولطوبور قانقده یانی ترک ایدیکلی بردوسم سولیدی . شایان نکدیر .

عسکر سلامنه کلنجه یوق حد اولسون چیترندن یچقارماق . عسکرک سلامی اتی بر دقه کچسکه کروروب اورادن صاغ قانی حزانسه کیزدک المانی صا رقتدر .

یالکزر یعنی کچج شایانلرک اوروبا شایانلری قلیما دیرت قیری قیری شقانه کورورک حاجی یالزار کی قوچ کر صالاملار ق سلام و برکزی گوریلورسده . یونلر اقلتمده قانل عقاللارده . هله بعضی امریک سینک قوچی قیلندن اولان سلامک عسکرک لکله مشایب یوقدر .

تربیه عسکرک اسانلر دیر اولان ادرسم سلامک عسکرک لکده چوق ایچنی وادر . صلاح ارشدانی مده دوستانی وکلر قورداشقدیر عسکر نام محرمی طشایان اسانلر هر هانکی متنفذ هانکی تربیده اولورسه اولسون اتی طرناقدیر ؛ یالا اولدر . ایچیمده وطن مقصدی اییون تقای جان ایدیمک قهرمان عسکرک آیری غیریسی یوقدر . برادریم وچوددر .

سلام زلر اییون تأیید اخوت و سیلدر . دور یاسنک تأثیرات مضمونش بر یی کی اک مهمی او اخلاص یالزیر اولان رایشلیه یوزم ایدی . هله سولکزمالرده استانبوله ماقوق مادولک حقوقی ارازمه ، مادون ماقوق طاناز ، آرقداشلر ارانسنده یانی بر نضاد بر در لکیزش بر نفاق یی کوشتمشیدی . شایانلر یکدیگرینی سلاملاقی دکل ، بر بریک یوزی کورمدهک اییون یولی دیکشدر یورور . ییلمه کی بر یالزیمده اولق کتک کوشتمشیدی شاکردانی دکل شایانلر سارنی کیدی مملعلری

نکدیر ؛ مدود یونه قوشمنده حاجت بر قیریچ قنایر احتیاطیه یولقی و یولکلی ممدافیه حاجت و مقدر اولدنی دشته حس ایدر .

ملکده وظائف عسکریه دند . بنا علیه حکام صلح و اسایشیمده قوای حربیه یی ترتیب و تقسیمده تصور ایدن بر حکومت اموریه هر عسکر و طریور و صفیه ممدافیه ایچک امرای عسکریه یی وظیفه میدیر . نواچ یالکزر دیکری کی : « اداره حرب و تسبیقات عسکریه تمکنک درجه قرق عومینه وحی نظریه . افکار عدلیه یالزیمده ... حکومت احوال داخلیمی منظم اولورسه اردوشیمده نظام وانتظام کلدیمه اولور . »

مجاریه اعلان اولدنی کون عسکرکیز ؛ هایدی اوغلام آرش ایلری ؛ دیزدن اول عسکرک ایلور حرکت و ایدمک سالی حسن استعمال ایده ییله جک حال و افتادده یولوب یونانی هر درلر حرکت عسکریه سولنه اجرایه لاکزانلر و مساطل حربیه یی مکمل و عتق اولوب اولدنی ییلمیدیر . آرش ایلری ؛ امری ورمیز اولان اردولک یالکزر اوکی دکل آرتسمده دوشمنک ور

ییه سلاملازم اولشاردی . آفراده کلنجه یی کیدی نفسه برقرک بک سلام و بریمسی شاز قیلندن کورورم .

حالبو کلدیستادن کان بر آرقداشم اوردده وکل شایانلک یکدیگرینه بر قرک چا وشته قارشی فوق الماده بر جدیتیه سلام و بریمک مجبور اولدنی و یومرسم احترامیه عادت نظر وفق جاب ایدیمک سولدره بر تربیه عسکریه ایله اجرا ایدیلرکی قیل ایشدنی زمان تأییدن اغلامده .

کچن کون جریده عسکریه در حربه نظارتک امری نظر شرکانه کورم شوبه کی : « شایانلر یکدیگرینه رسم سلام ایلمشه مجبور . »

افراد طرفدن شاهانه و مادولک ماقوقه قاروشو رسم سلام ایلمشه قلیما یوز تراخی اولمه جقدیر .

حربه نظارتک یومریمه یونون عسکر قورداشلرک ایزان دل امتال ایدیمکی بری یجری یالزیمه شایانلر قورداشلر مزک بر بری بر عسکره یالزیمه یی سولدره سلاملاقی یی افراد شاهانه یی یی بعدا رسم سلامده تصور ایچکچری قوای مأمول ایدم . شوب دور اعلالک شرف خلوی بر عسکرک سلامه استقبال ایدیم .

حیرت اندی طرفدن معارف نظارتک تسبیات اغلامی حتمه صدارتکل یالزیمه قدیم اوانان لایمکه سورتدر :

قانون اساسی و معارف نظارتک

قانون اساسی کون بریجی مملدیه حکمتیه دولک دنی دین اسلامدر . دنی دین اسلام اولان بر دولک معارف نظارتکده دنی دین اسلام اولسی واک کورده تشکیل ایسی لازمدیر .

دین اسلام ایسه بخدااله کره اولش هر طرفه ییلمش یی بحر عیلمکیر آقلملری یقده منشر اولش و یوزلرجه میلیون مسلمین یورین دین ایله متدن یولشی اولدیتدن دوت عین یوزلرجه میلیون مسلمینک عایدیدر .

یولیه حوزده حایتمده یوزلرجه میلیون مسلمین یولان ردولت اسلامیه یی معارف نظارتی یوزلرجه میلیون مسلمینک معارف نظارتی اولان بر ناطرک و طبیعی کر ایشک

چوق عضا طاری نظر قدندن دورطوق کتاق اقتضا ایدر .

کچن مجاریسمه اطاولی طابورری دشنی کال موقیفته مدود سوردرکی زمان اردولک آرقی . یو یوش قادی . روسیه و قیبه یالزیر . دنی یوقار ، شندو فر سایتمده دجال امداد یاشدیردی ، زی مغلوب ایدنی . زده اینسه ارازی و جیهانه اوکوز اراعلری غل اولیوردری ؛ برادرور مرکزین دیکسیریه تمکنک درجه قرق عومینه وحی نظریه . افکار عدلیه یالزیمده ... حکومت احوال داخلیمی منظم اولورسه اردوشیمده نظام وانتظام کلدیمه اولور . »

مجاریه اعلان اولدنی کون عسکرکیز ؛ هایدی اوغلام آرش ایلری ؛ دیزدن اول عسکرک ایلور حرکت و ایدمک سالی حسن استعمال ایده ییله جک حال و افتادده یولوب یونانی هر درلر حرکت عسکریه سولنه اجرایه لاکزانلر و مساطل حربیه یی مکمل و عتق اولوب اولدنی ییلمیدیر . آرش ایلری ؛ امری ورمیز اولان اردولک یالکزر اوکی دکل آرتسمده دوشمنک ور

هر طرفه ییلمش اولان یوزلرجه میلیون مسلمینک احوال ملیه و احتیایات دینلری ییلوب اکا کورده خدمت ایچکدر .

یولیه یوزلرجه میلیون مسلمینک احوال ملیه و احتیایات دینلری ییلوب اکا کورده خدمت ایچکله مکمل اولان بر معارف نظارتی علی الخصوص (هیئت علمیه) سی افرادی اداب دینیه و اخلاقی ملیه ایله تألیف و متعلق بولندک عسکرک علوم اسلامیه یی شایان کب و قوق ایش کیشلر کون یوللری قانون اساسی مقتضایه یی شرط اعظمدر .

یکده نشر اوانان (تسبیقات معارف) ایسه دین دوله و حکمت سیلته حق قانون اساسی احکام و مقتضایه یی موانعی کورور یور . اداره مستبده زمانده کقدیر سالی نظارتک ، طرکیزانه واک اعلاورده بر سولدره یالزیمدر . لسان سیرست ، مرجمت سیرست ، معلومات سیرست اولدنی شوبه بر زمانه اولورده تسبیقات یاقی طریورسی جاب دقت واستیراید . اوستیقاد ییلمک (علمیه وادار) هکتر یی تشکیل ایلزری تسبیب اولانلرک زام احوالی غر زامده هله (نواز دلمن) ده (و شرق) ده ممدلا یالزیمدر . یوکا می یونلر (علم و ادب و هکتر یی افراد) اولور (جوواستخدام قناری) بر معارف نظارتکده اولر بر هیئت اعضایی تشکیل ایچک اییون لازم اولان اوصافی و اخلاقی سار اولوب اولدنی تحقیق ایدلی . بعدمه یوزلرجه میلیون مسلمینک معارف نظارتکده تشکیل ایدیمک هیئت علمیه عیلمده طابورلر اییون علوم اسلامیه یی معارف مستند اوانی اوزور . (معارف امتحان) اعلان ایدلی ، الیه ، رایشاندی مکملی امتحان اولدنی ممدلن آتک امتحانلر شطالما ایدش اولدنی ممدلن آتک بر چوق مرتبه یوقده یولشی بر هیئت علمیه اعضا یی احرار ایشک اییون اولر بر ساعده امتحان ییلمسده . یولک حق ایدیمده عقول سلیمه زرد ایتز .

اصول باشوچیه یکدن بر (تسبیقات معارف) یالزیمه یالزیمه معارف نظارتک لغو ایدلی آتک اوانانده (فعلاً لیسانس) کرایه ویرلیدر .

شو اعراضا شمعک هتوی اولدنی مسالک اکترسی (ییلم) اودی . ایضا و تفصیل لزوم کورده یولک ایضا تفصیل ایدلی چکده حدث عن البحر ولا حرج

حیرت

موجبتیه حرکت ایشی مناسب کورور . صاغ و سول چادیمک ع . عسکر اوامری اکلاچی ، اجرا ایدیمک اقدارده اولارزه یانی قومادانک تصورات و تربیاتی نیمه یالزار دیک ک غزالی و ضابطایی کیدیلرینه ایلروده توج اولدنی ختمی لایله ایفا ایدیمه . چک بر سله شیدین حاضر قی لازمدر . یورده تلیملری تربیه و قوق حربیه مکنتی خیمه لرک ، یالزیم مأمورلرک بدیشاندن قورداقاری اصلاح ایچکله اولور .

سلطان عبدالعزیزک خلی و قهستمدن بری مکتب غضب و غره اوغرای ، دایمی بر زرد ایدمده یولدر ییلمور . مدولر ، معسر ، معمار سرایه منسوب خلیلارن آتاق اولیور . باین عسکرک ییلمه کتک ، وکلر نقرلرک تلیم و تربیه مأمور اوله یی شاطاعده علمدن اول ارا قانی نی ، ناموس ، حیت واستیراید . شون حربیه مکنتی کار دانی بو معسکدار و ضابطایی کیدیلر کیدین اوکره چک ؛ مکتبک یولیه جاموسلر ، عائلر ، ایدرسلر الله قلسی و طریک ییلمه اختلافه هیچ دقت ایدیلرک یالکزر ایلمر کی اطافه (مایه یار)

عسکر

(سرافران حریت یورلدن ایدم رشاک عیلمده یور عیلمده یازدی . یورکرمه مملکله ایدم و یورکرمه عیلمده یور عیلمده یازدی .)

قوه ییجریمزی جدا اصلاح و تربیه ایچک اییون دوا و همت و ترونی یالکزر کی ایشانه دکل ، اوکتریا قوللاهیچ ضابطیه ییلمده مکده صرف ایچلیدر . اشککالی یولک طویلرله ، دکل لغاریله تقویه ایچک ، عسکر و ارازیق قانده مخصوص عرضی تجارت یوسنه وایوری سافون آتق لازمدر . هر شیئی مکمل اولان یی زده ییلمک کورده یی ایش نهیمیزی و ییلمی نایس الی زده ییلمک خدمتدن اینه زایددر .

یوکلر یالزیم و سارک یی یالزیم یالزارک اخلاقی الله قیلان عیانی دوشناسی تجریه و مایوره کورمیش بر سوری ییلمه یالزیمده بر قیچ چورولک نکشدن عیارتدر . یولکله دکلر حاکم اولق ، سواحل و سیه غنیانی ییلمدن اطاملری خارجک تسامدن سیانت ایچک ،

EK 3. TEVFİK NADİR. (10 EYLÜL 1908). SELMA HANİMEFENDİ, MİLLET GAZETESİ. SAYI:32 S: 1-2. TRANSKRİPT. OSMANLICA'DAN AKTARAN SEMA METİN

Cerayan-ı farahbahşasını bir dikkat-i meftunane ile takip eylediğimiz inkılâb-ı Osmânîde nazarı dikkat-i meftûnâne en ziyade celb eden nokta şimdiye kadar hele hayâtî siyasiyeye tamamen bigâne görülen hanımların bu babdaki ikdâmât-ı azîmeleri bir hususudur.

Bu hanımlar nagahân-î tuyan ile Selanikte, der saadetde, genç Türklerin kıyam-ı umûmîleri tenzir ve onlarla teşrîk-i hareket ederek Avrupa'ya tebdil-i şekil ve cemel etmiş bir âlem-i nev bir âlemi ulvi izhar eylemişlerdir.

“Yaşasın hürriyet” nida-i mehâbeti en samîmî surette, asâr-ı medideden beri kilîdurulmuş olan nisvan-ı İslâm ağızlarından refğ olunmuş ve semaî şark bu manzara-i bedî'ây-ı şiarımızı bedayat-ı hilkatten beri ilk defa güç etmiştir.

Bu suretle nisvan-ı İslâm için mühteze eberi, fûshat-ı âbâd âfâk nevânev açılmıştır. Bu münasebetle fazl-ı ve ürefasıyla bütün Avrupa'da müşar-i bilbenan olan ebulahrar Ahmed Rıza Bey efendinin küçük hemşire-i muhteremeleri Selma hanımı ziyaret etmek ve Osmanlı hanımlarının hissiyat-ı müstakbeleleri hakkında en muvafık olması lazım olan mütalaalarını almak üzere müşarunileyhanın birkaç senedir ikamet buyurdıkları Paris'e gittim.

Selma hanımın ömrü sai: ile müteâlâ ve tahrir ile uzaktan bir diyar-ı gurbetten en saf en vicdani emellerle, vatanının milletinin ve bâhusûs bütün o bilmediği hemşirelerinin rûka-i esaretten kurtulmalarını temenniyat matuf bulunmakta geçiyordu.

Her manası ile kelimenin bütün manası fevkinde bir edibedir. Ahmet Rıza Bey bila muhakeme nefy edilupte münfesalarından vatanlarının artık layankata sukût ettiğini görüpte tadiş ederek memleketlerinden firar eden genç Osmanlıların en muhterem en mübeccil birader-i emcetleri olan Ahmet Rıza beyinin efrasında fevcafec sukûf-u pâk teşkil ederler emcasuhulet-i yalnız yalnız istinsâl-i hürriyet matuf olan ateşi ruhlarını o müvekkiley-i fazilatın lisan-ı hikmet ayanından dökülen selsebîl-i gürây-ı vesâyâ ile tatmin eylerlerdi.

İşte Selma Hanım bu Ahmet Rıza beyin hemşiresidir. Bu ailenin ismi Osmanlı tarihi hürriyetinin zaten ebedi serrame-i mübahati olmuş idi.

Ahmet Rıza Bey'in büyük pederleri Adil Sultan Mahmut da raciûn kurban olmuştur. Pederleri Ali Rıza Bey adli sultan Azizde teşrifat-ı umumiye nazırıyken otuz iki sene evvel Kanuni Esasi ilk istihsal kılındığı zaman heyet-i ayan aza tayin edilmiş ve neticede şehid-i Hürriyet Mithat Paşa merhum ile beraber nef edilmiş islahata muvafakat olamadığı vatanına mütahasiren münfada azimdar-ı âhiret olmuştur.

İşte merhumun en küçük kerimesi olan Selma Hanım'ın daha on üç yaşında yazdığı şeyler tercümanı hakikatte ve evrak-ı sairede neşr edilmiş ve kendilerinden hükümet nazarında müşkükü'l-efkâr göstermek için yalnız böyle biraz eseri zekâ ibraz etmeleri kifayet etmiştir.

O aralık Selma Hanım ikmal-i tahsil için Avrupa'ya gitmek arzusunda bulunduğunu bildirdiğinden zabıta şiddetle nezaret altına almış ve münasebetli, münasebetsiz bütün bahanelerle bütün mütaallikatının hânelerinde tahriyat-ı icra etmiş idi. Hânelerinin etrafında hâfiyyelerden ibaret bir hisar bulunur. Nasılsa bir yere çıkmak lazım gelince hutve-i be hutve takip olunur idi.

Bu suretle Selma Rıza Hanım kemal-i sabr u sebât ile İstanbul'dan infikak edebilmek için beş sene fırsat kollamış ve nihayet 1900 sal ferhunde falında Paris'e gelip gazi muhterem olan birader-i alilerini bulmuşlardır.

Selma Hanım'ın bir şerefi de bu yolda ilk şecaati kendileri göstermiş olmalarıdır. Selma Hanımefendi bu suretle yalnız hükümete ol müstebid ve müstebire ve korkunç hükümet değil Tevail-i asar ile kökleşmiş olan efkâr-ı umûmiyye karşı koymuş, hak ve hakikat yolunda bir kuvvey-i azimeyi cehliyyeye i'lan-ı harb etmiştir.

Sekiz senedir Avrupa'da bil- cümle nisvan kongrelerinde ispat-ı vücud ışı feyz-u irfan etmiş nisvanı İslâmın hayatı ismet ve faziletlerini tebyîn-i beyan ilan eylemiştir.

Boylu poslu evladı gıpta-i fermud bir sabahat ile mümtaz mütemevviç, gümrah kestane saçlarına az tümsek narin burunlarına herdem mütebessim ağızlarına menba'-ı zekâ olan gözlerinin fevkaladeliklerine inzimam eden şark'a mahsus güzellikleriyle Avrupa'nın nadirat-ı rüzgarına reşk-i aver oluyor. Gıpta-ı ferman bulunuyorlar.

Memleketlerimiz, medeniyetlerimiz, ırkımız arasında pek büyük farklar olduğu halde bu Semavi hanım ile daiyey-i karabete düşmek istimdadındayım. Selma Hanım buyurabilir ki:

İnkılâb-ı hazırada kadınlar bir unsur-u mühim teşrîk ederler. Efkâr-ı ulviyye ve tahlisiyeyi neşr etmek onlar için daha kolaydı. Onlar için gazeteleri, kitapları dağıtmak pek kolaydı. Kadınlar meşful-u istibdat-ı idareden daha ziyade eziliyor. Tebağ olabiliyordu. Kadınların hiçbir zerre-i mevcudiyeti yoktu. Bireşme-i hürriyetten nasibedar değildiler. Bu sebeple harekât-ı ahrârâneyle bütün ruhlariyle vakf-ı nefis ettiler.

Fakat nisvan-ı islamin ilk icraatı fâzılâne ve fedakarane değildir. Sultan Mahmud devrinde nefret ettikleri yeni çerilerin üzerine pencerelerden kaynar sular dökken ortaya atılan Türk kadınlarına tesadüf olunmuştur. Tabiyatı ile fikri ıslahat evvel ol emirde tabakat-ı münevvereye mensub nisvan arasında tecelli etti. Buda bunların tahsil iyi bir tahsil görmeleriyle okuyup düşünmeleriyle anlaşılıyor. Fakat sunuf-i saire arasında hatta ilk fikirli, yoksul durumda ailelerden de parlak fikirli, hassas kalpli, mümeseman tamamen fedakâr hanım kızlar yetiştiği çoktur. Bunlar bizimle ele ele vererek kemal-i azim-u cezm ile yürüdüler.

Az hali iyi olanlarımız düşkün arkadaşlarımızın tahsil ve terbiyesine dikkat ederiz. Velhasıl bundan sonra da edeceğiz. Kitabımızda hiçbir sınıf hatta hiçbir fert için mani-i maarif bir kayıt yoktur demeğe dil varmaz. Çünkü, Hazreti Kuran bilhassa maarif-i istinareyi ve istiknahi teşvik ve terğib eyler.

İslamlar bedaiyat-ı hayatlarından memmat-ı reşide oluncaya kadar talimi bırakmamakla mükellefdiler. Şimdi hürriyet-i efkâr, hürriyeti vicdana nail olduk. Binaenaleyh marif-i hakikiyeye doğru yürümekliğimiz tabidir. İşte ben mevzunun İslam'a ait kuyud-i zaide ancak bu suretle yani fikri marifin cidden takarruf ve tessüs ile kol edileceği fikrindeyim. Fakat asla isticcal edilmemesi fevkil had bir basiret gösterilmesi lazımdır.

Evvela kemal-i tedbîr ile efkârı hazırlamalı, beslemeli bir mesahay-ı safi serbesti vücuda getirmeli, füşhat-ı feza olması lazım gelen bu sahayı götüren yolları her türlü hailerden kurtarmalı. Netice böylelikle kendiliğinden gelir.

Dersaadete avdet eder etmez ilk işim Paris liselerine birkaç küçük kız yollamaklığım olacaktır. Bunlar terbiye ve tahsil edip davay-ı hürriyetle mümtaz bir kalbi fedakâr ile avdet edecekler. Kendimiz için şayan-ı esef bir hakikat olmak üzere itiraf etmeliyiz ki; biz ki, genç Türkler şerefi maarif-i uluvv ve maarifi sizin dârülfünunlarınızdan tahsil ederek anlamaya başlamışlardır. İslamiyet'in kıymeti ahlakiyesi ve ehemmiyeti içtimaiyesi nur-i maarifin saçıldığı yerlerde daha rana daha toplu olarak şeref daha toplu olarak takdir olunur.

Umumi asrı cedid-i Osmaniye'yi zirveyi teceddüde şahika-ı inkılaba sevk eden sizin Dârülfünunlarınız olmuştur. Az zaman da neyyir-i maarif ile tamamen meşru olmaları için kızlarımızda erkeklerimiz gibi bu dârülfünunlara koşmaları lazımdır.

Paris dünyanın incisi pırlantasıdır. Metaneti ahlakiyesine dikkat edilen bir kimsenin Paris'te yaşayıpta fikren, hissene, ilmen teali ve tenevvür etmemesi imkânı yoktur. Paris'te teneffüs edilen her zerre-i hava bir ateş-i hürriyet bir teşneki-i fazilet ika eder.

Kızlarımızı bir nezaret-i mahsusa-i fazilane altına tevdiyen seyahata çıkarmak hudutlardan aştırmak ishal-i umur-u hikmete girdi. Fikri maarifin istikrarı ile ilk veçhey-i hücumumuz ta'ddüd-i zevcât olacaktır. Bu hal zaten inkiraza meyil etmiştir. Hanımlarımız kıymeti hukuklarını ne kadar çok takdir ederlerse unutmak na kabil-i tahammül derecede bir suistimale uğramış olan bu meseleyi hududu terbiyesine o kadar kolaylıkla iade edeceklerdir.

Ta'ddüd-i zevcât, elyevm tabaka-yı mutavasita da nadir tabaka-yı nas'ta madum gibidir. Ta'ddüd-i zevcât zenginlerin sefahati halinde bir şekil ve haldedir. Avâm-ı nas şekli ahirine göre dahiyeden başka bir şey olmayan ta'ddüd-i zevcâtın kurtulmuş fakat talak, talakın mucip olduğu hasarat bu beliyyenin yerini tamamen tutmuştur. Bir erkek hareminden gınaya benzer bir şey duyar duymaz boşuyor. Halbuki, firâgat icab eden hiçbir hikmet yokdur bunlar iğrenç adetlerdir.

Esas kanun kadınlar için olduğu musaddaktır. Fakat ahkam-ı hamiye bugün münsi kalmıştır. Ez cümle nivan-ı İslamiye hiyn-i taahülde zevce yegâne zevcesi kalmağa talep hakkına haizdir. Hatta zevcenin rızası hilafında olarak boşanabilir.

Şimdiye kadar bizde talakta yine bir taraf hükm ediyordu. Fakat yalnız ve daima erkekler hükm ediyordu. Kadınlar kuzu gibi itaatkâr ağlıyorlardı. Sebeb? Sebeb hukukuna vakıf olmamalarından ibaret idi.

Binaenaleyh şimdi kanuna avdedilen başka bir şey istemeyeceğiz gerisi gelir...

Şahsiyetten mahrum olan bir kadın kendi şahsiyetine ailesine cemiyetine karşı vezaifini nasıl takdir edebiliyor?

Bütün mezayadan tecrit etmiş esareti maziye'ye münzir olmuş en menfur mezalime hedef olmuş olan bu sınıf-ı rakik manaan ruhan nasıl temaiz eder? Avrupalıların harem tabirlerine masâdak elyevm-i harem kalmamıştır. Öyle ki; üç yüz çerkez kızlarından mürekkep alımlar kalmadı denilebilir. Bu bedbaht kızlar bu maksatla büyütülür ve on üç, on dört yaşında yüksek fiyatlarla satılıyor.

Bu, suistimal yalnız ta'ddüd-i zevcât ile kalmıyordu. Birde müstefreşe derdi vardır. Bugün harem manası bir ailenin taifenin nesaiyesine mahsustur. Zevcat-ı adide bir dairede birbiriyle geçinemezlerse ayrı dairelere çıkılmak ve yek diğerini görmemek hakkına haizdir.

Müstefreşeler zevcelerin menfurudur. Onlar tevariş etmezler ve talidiy etikleri çocuklar hakkı verasete nail olurlar veledi gayri meşru olunmaz. Tayin-i abut kadının ifadesine bağlıdır. Ve o çocuk harici haremde doğsun bu haldar peder çocuğu bilmeğe hal büyütmeğe altinesini tervice veya buna bir tazminat vermeğe mecburdur.

Kadın drahoma vermez erkek ailesini geçindirmeğe mecbur tutulur.

Kadın servetini emvâl ve emlâkını dilediği gibi istimal eder. Evli olsun olmasın mahkemede şehadet edebilir.

Vasiyet ve vesayet edebilir.

Din bu sıfatı rakik ve mümtazeye hürriyeti şahsiye ve hürriyeti vicdan ve hürriyet-i tedrisat gibi bütün

İmtiyazat-ı şer'iyeleri mürdehad bir vesikayı bir hüküm ve beyhude hükmünde kalmış hurâfât ve hukuk-u mukaddeseyi beşeriyetin verdiği hâlde bunlar elinden, hatta hatırasından gasp olunmuştur. ahlaki müzlime zillet ve esaretlerini mucib olmuştur.

Usul-i meşrutiyet nisvan-ı Osmaniye'nin şeraiti heyatiyesini tamamen tebdil edecektir. Kanunun mantık ve mazmunu aranacak maarif bu teşebbüs-i ahireneyi tedvîç eyleyecektir. Artık Avrupa'dan ayrılmaklığımızın ihtimali yoktur.

Şimdi yalnız İstanbul'da bir darümuallimatımız var. Her tarafta an- karib birçok şubelerde açtıracaktır.

Münevver fikirli bir kadının fazilete daha ziyade yaklaşmış olduğu şüphesizdir. Fikrimi müayyid bir roman yazdım. Dersaadete avdetimle beraber tab ettireceğim. Bu sevimli kitabımı bu kadar yakın bir zamanda neşr ettirebileceğimi ümit etmezdim.

Birkaç güne kadar vatanıma biraderimle beraber avdet ediyorum. Sekiz seneden beri gurbetteyim. Valideme bu ne büyük vesiley-i saadet olacaktır.

Kanuni esasi ilan olunduğunu duyduğu zaman fakt-ı teessüründe çok ağlamış gideceğim fakat Paris'de de bir kuvvey-i mknatsiye olduğunu itiraf etmeliyim.

EK 4. TEVFİK NADİR. (10 EYLÜL 1908). SELMA HANIMEFENDİ, MİLLET GAZETESİ. SAYI:32 S: 1-2. TÜRKÇE METİN. OSMANLICA TÜRKÇESİ – GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ ÇEVİRİ: SEMA METİN

Sevinç verici gelişmelerini hayranlıkla takip ettiğimiz Osmanlı İnkılabı'nda, dikkatimizi en çok çeken husus, şimdiye kadar özellikle siyasi hayata tamamen ilgisiz görülen hanımların bu alandaki büyük ve cesur girişimleri olmuştur.

Bu kadınlar, Selanik'te ve İstanbul'da aniden patlak veren Genç Türklerin ayaklanmalarına destek olmuş, onlarla birlikte hareket ederek Avrupa'ya özgü, şekil değiştirmiş ve güzellik kazanmış yeni bir yüce dünya ortaya koymuşlardır.

“Yaşasın hürriyet” nidaları, uzun süredir susturulmuş olan Müslüman- Osmanlı kadınlarının ağızlarından en samimi şekilde yükselmiş, (sema) gökyüzünün ilk defa bu kadar anlamlı ve güzelliklerle dolu manzara ve ses ile karşılaşmıştır. Bu şekilde Müslüman kadınlar için yeni bir dönemin kapıları açılmış; geniş, parlak ve umut vadeden ufuklar belirmiştir.

Bu vesileyle, bilgi ve erdemle tüm Avrupa'da tanınan özgürlükçülerin babası ve öncüsü, Ahmed Rıza Beyefendi'nin muhterem küçük kardeşi Selma Hanım'ı ziyaret etmek ve Osmanlı kadınlarının geleceğe dair düşünce ve duygularına ilişkin fikirlerini almak üzere kendisinin birkaç yıldır ikamet etmekte olduğu Paris'e gittim.

Selma Hanım'ın yaşamı, kadın hakları konusunda yoğun bir çalışma ile sürekli okuyup ve yazarak geçmiştir. O, Paris'te, en içten ve vicdani arzularla, vatanının, milletinin ve bilhassa hiç tanımadığı kardeşlerinin (Osmanlı kadınlarının) esaret zincirlerinden kurtularak, karanlık gölgelerden aydınlık yarınlara geçmesi arzusunda bulunmakta idi. Her yönüyle, kelimenin tam anlamıyla seçkin bir yazardır. Ahmed Rıza Bey, herhangi bir yargılama olmaksızın, Osmanlı'dan sürgüne gönderildiğinde ve Jön Türklerin vatanlarının artık geri dönüşü olmayan bir çöküşe uğradığını görerek büyük bir üzüntüyle ülkelerini terk ettikleri o dönemde, onların en saygıdeğer ve en kıymetli önderi konumundaydı. Etrafında, yalnızca özgürlüğün kazanılmasına adanmış saf ruhlu gençler toplanmış, ruhlarının coşkulu ateşini bu erdemli kadının hikmet dolu sözlerinden dökülen adeta ilham kaynağı olan öğütlerle doyurmaktaydılar. İşte Selma Hanım, bu Ahmed Rıza Bey'in kız kardeşidir. Bu ailenin ismi, Osmanlı hürriyet tarihinin ebedî bir gurur vesilesi olmuştur.

Ahmed Rıza Bey'in büyük dedesi, adaletli Sultan II. Mahmud döneminde sürgünden geri çağrılıp idam edilmiştir. Babası Ali Rıza Bey ise, Sultan Abdülaziz devrinde Teşrifat-ı Umumiye Nazırı (Bakan) olarak görev yaparken, otuz iki yıl önce Kanun-i Esasi ilk kez ilan edildiğinde Ayan Meclisi üyeliğine tayin edilmiş; fakat daha sonra, merhum hürriyet şehidi Mithat Paşa ile birlikte sürgüne gönderilmiş, reformlara katılmayı kabul etmediği ve uygun görüşte bulunmadığı için vatanından uzaklaştırılmış ve ömrünü sürgünde tamamlamıştır.

İşte bu merhumun en küçük kızı olan Selma Hanım'ın henüz on üç yaşında kaleme aldığı yazılar, hakikatin tercümanı ve çeşitli belgelerde yayımlanmış; hükümetin gözünde muhalif düşüncelere sahip zekâsını göstererek bile dönemin hükümetince "tehlikeli fikirli" sayılmıştır.

O sıralarda Selma Hanım, eğitimi tamamlamak amacıyla Avrupa'ya gitme isteğini dile getirdiğinde, zabıta tarafından sıkı bir gözetim altına alınmış; uygun ya da uygunsuz her türlü bahaneyle, kendisiyle ilişkili kişilerin evlerinde aramalar yapılmıştır. Evlerinin çevresi adeta hafiyelerle kuşatılmış bir kale görünümünü almış; dışarı çıkması gerektiğinde ise adım adım takip edilmiştir.

Bu koşullar altında Selma Rıza Hanım, büyük bir sabır ve kararlılıkla İstanbul'dan ayrılabilmek için beş yıl boyunca uygun bir fırsat beklemiş ve nihayet 1900 yılında Paris'e giderek değerli ağabeyiyle buluşmuştur.

Selma Hanım'ın bir diğer övünç kaynağı da bu yolda ilk cesareti göstermiş olmasıdır. Selma Hanımefendi, bu şekilde yalnızca baskıcı, despot ve korku yayan istibdatçı bir hükümete değil; aynı zamanda asırlardır kökleşmiş bulunan geleneksel toplumsal düşüncelere de karşı çıkmış, hak ve hakikat uğruna cehaletin yerleşmiş gücüne adeta savaş ilan etmiştir.

Sekiz yıldır Avrupa'da bulunan Selma Hanım, katıldığı tüm kadın kongrelerinde varlığını göstermiş; Osmanlı kadınlarının iffetli ve erdemli yaşam tarzlarını açıklamış ve kamuoyuna ilan etmiştir.

Uzun boylu, zarif yapılı ve göze hitap eden güzelliğiyle dikkat çeken Selma Hanım; dalgalı koyu kestane rengi saçları, hafif çıkık ve ince burnu, her zaman gülümseyen dudakları ve zekâ kaynağı gözleri ile olağanüstü bakışlarıyla, Doğu'ya özgü güzelliği ile Avrupa'nın nadir güzellikleri arasında örnek bir hayranlık uyandırmaktadır. Selma Hanım Mülakatın bu bölümünde söze giriyor ve düşüncelerini ifade etmeye başlıyor:

Ülkelerimiz, medeniyetlerimiz ve ırklarımız arasında büyük farklılıklar bulunsa da böylesi semavi bir hanımefendiyle akrabalık kurmayı arzu eden birçok kimse bulunmaktadır. Selma Hanım şu değerlendirmede bulunmaktadır: Günümüzdeki inkılâpta kadınlar önemli bir unsur teşkil etmektedir. Yüce fikirleri ve özgürlükçü düşünceleri yaymak, kadınlar için daha kolaydı. Çünkü gazeteleri ve kitapları dağıtmak onların elindeydi. Kadınlar, baskıcı idarenin yükünü erkeklerden çok daha fazla hissetmiş, adeta birer kul gibi yaşamışlardır. Kadınların toplumsal hayatta en küçük bir varlığı dahi yoktu. Özgürlük nimetlerinden nasiplenmeleri ise mümkün olmamıştı. Bu nedenle, kadınlar tüm varlıklarını özgürlük hareketlerine vakfetmişlerdir.

Ancak Osmanlı kadınlarının ilk faaliyetleri ne yazık ki yeterince faziletli ve fedakâr değildi. Sultan II. Mahmud döneminde, nefret ettikleri yeniçerilere karşı evlerinin pencerelerinden ve damlarından kaynar su döken Türk kadınlarına rastlanmıştır.

Doğası gereği, reform düşüncesi ilk olarak aydın sınıfa mensup kadınlar arasında ortaya çıkmıştır. Bu da onların iyi bir eğitim almaları, okuyup düşünmeleri sayesinde geliştirmiştir. Bununla birlikte, farklı sosyal sınıflarda, hatta yoksul ailelerden dahi parlak zekâyâ sahip, hassas kalpli ve tamamen fedakâr genç kadınlar yetişmiştir. Bu kadınlar bizlerle el ele vererek, büyük bir kararlılık ve azimle mücadele ederek yürümüşlerdir.

Durumu daha iyi olanlarımız, maddi veya sosyal açıdan güçlük çeken arkadaşlarımızın eğitim ve terbiyelerine özel bir özen göstermekteyiz. Ve bundan sonra da aynı hassasiyeti sürdüreceğiz. Kur'an-ı Kerim'in temel prensipleri dikkate alındığında, hiçbir sınıfa, hatta hiçbir bireye eğitimi engelleyici bir kısıtlamanın meşru olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Zira yüce Kur'an-ı Kerim, özellikle aydınlanmayı ve gelişmeyi teşvik ve tavsiye etmektedir.

Müslüman doğan bireyler hayatlarının başlangıcından itibaren, olgunluk çağına ulaşana dek eğitim görmekle yükümlüdür demektedir. Günümüzde artık fikir ve vicdan özgürlüğüne kavuşmuş bulunuyoruz. Bu nedenle, gerçek bilgiye doğru ilerleyişimiz doğal ve kaçınılmazdır. Ben, İslam'a ait fazla kısıtlayıcı hükümlerin ancak bu yolla, yani eğitim hayatının ciddiyetle yerleşmesi ve güçlenmesi sayesinde aşılabileceği kanaatindeyim. Ancak bu süreçte asla acele edilmemeli ve son derece dikkatli, olağanüstü bir basiretle hareket edilmelidir.

Her şeyden önce, büyük bir tedbirle düşünceler hazırlanmalı, beslenmeli, büyük bir dikkatle özgürlüğün alanı oluşturulmalıdır. Bu alana ulaşmayı mümkün kılacak tüm yollar, her türlü engellerden arındırılmalıdır. Böylece, istenen sonuç kendiliğinden doğacaktır.

İstanbul'a döner dönmez yapacağım ilk iş, birkaç genç kızı Paris liselerine göndermek olacaktır. Bu kızlar, orada iyi bir eğitim ve terbiye görecektir; özgürlük davasına adanmış, yürekli ve fedakâr bireyler olarak vatanlarına döneceklerdir. Şunu üzülmeye itiraf etmeliyiz ki, biz, Jön Türkler olarak, yüksek bilgi ve eğitimin ilk ışığını sizin üniversitelerinizde öğrenmeye başladık. İslamiyet'in ahlaki değeri ve toplumsal önemi, ancak bilgi ışığının yayıldığı yerlerde daha parlak, daha güçlü bir şekilde anlaşılır ve takdir edilir.

Osmanlı'nın modern çağını devrimin zirvesine taşıyan unsur ve kurumlar sizin üniversiteleriniz olmuştur. Bu yükseköğretim kurumlarının kısa sürede eğitimin aydınlatıcı ışığıyla meşruiyet kazanabilmeleri için, kızlarımızın da erkeklerimiz gibi bu eğitim kurumlarına yönelmeleri gerekmektedir.

Paris, dünyanın incisi ve pırlantasıdır. Ahlaki erdeme önem veren bir bireyin, Paris'te yaşayıp da düşünsel, duygusal ve bilimsel anlamda ilerleme göstermemesi mümkün değildir. Paris'te solunan her bir hava zerresi, bir özgürlük ateşi ve erdeme susuzluğu giderici güçtedir.

Kızlarımızı erdemli ve özel bir denetim altında yurt dışına göndermek ve onları sınırların ötesine taşıyarak eğitim almalarını sağlamak, hikmetli bir idarenin işi olmalıdır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus şudur: Eğitim fikrinin toplumda sağlam bir şekilde yerleşmesiyle birlikte, ilk hedefimiz çok eşlilik meselesinin üzerine gitmek olacaktır. Zaten bu anlayış, günümüzde büyük ölçüde ortadan kalkma eğilimi göstererek çöküşe geçmiştir. Kadınlarımız kendi hukuki değerlerinin kıymetini ne kadar çok takdir ederlerse, şimdiye dek tahammül edilmesi neredeyse imkânsız bir istismara dönüşen bu sorunu terbiye sınırları içinde kolaylıkla çözebileceklerdir.

Günümüzde çok eşlilik, orta sınıflarda oldukça nadir, alt sınıflarda ise neredeyse yok denecek düzeydedir. Ancak çok eşlilik, yalnızca zenginlerin zevk ve eğlence düşkünlüğü şeklinde kendini göstermektedir. Halk ise bu çok eşlilikten büyük oranda kurtulmuştur; ancak bu kez de boşanma ve boşanmanın yol açtığı sosyal yıkımlar bu belanın yerini almıştır. Bir erkek, evliliğinde en ufak bir memnuniyetsizlik hissettiğinde ya da haremini yetersiz gördüğünde hemen boşanmaya yönelmektedir. Oysa ortada hiçbir haklı sebep bulunmaksızın yapılan bu boşanmalar, toplum açısından son derece çirkin bir gelenek hâline gelmiştir.

Yasalara göre, kadınlar için pek çok haklar tanınmıştır. Ancak bugün bu haklar unutulmuştur. Örneğin, Müslüman kadınlar evlilik sırasında tek eşli kalmak şartını koyma hakkına sahiptir. Hatta kadının rızası dışında boşanma da mümkündür. Bugüne kadar bizde boşanmaya sadece erkekler karar verdi. Kadınlar sessiz, itaatkâr ve ağlayan birer kurban oldular. Bunun nedeni ise haklarını bilmemeleriydi.

Bundan böyle biz, sadece bize ait kanunun iade edilmesini istiyoruz. Gerisi zamanla gelecektir. Şahsiyet sahibi olmayan bir kadın, kendi şahsiyetine, ailesine ve toplumuna karşı görevlerini nasıl anlayabilir?

Bütün ayrıcalıklardan yoksun, geçmişin esaretiyle yoğrulmuş, en aşağılık zulümlere hedef olmuş bu narin sınıf, ruhen ve manen nasıl kendini geliştirebilir? Avrupalıların "harem" diye tabir ettikleri şey bugün artık kalmamıştır. Üç yüz Çerkez kızından oluşan alınıp, satılan grupların kalmadığı bile söylenebilir. Bu zavallı kızlar küçük yaştan itibaren bu amaçla yetiştirilir ve 13-14 yaşlarında yüksek bedellerle satılırlardı.

Bu istismar sadece çok eşlilikle sınırlı kalmıyordu. Bir de "müstefreşe" denilen nikâhsız birlikte yaşanan kadınlar sorunu vardı. Bugün harem denilen yer, yalnızca ailenin kadınlarına aittir. Birden fazla eş aynı yerde geçinemediğinde, ayrı dairelere çıkma ve birbirlerini görmeme hakları vardır.

Nikâhsız birlikte olunan kadın, resmi eşlerin nefret ettikleridir. Onlar mirasa ortak olamazlar ama doğurdukları çocuklar miras hakkı kazanırlar. Bu çocuklar gayrimeşru sayılmaz. Babanın kim olduğu annenin ifadesine göre belirlenir. Bu çocuk ister dışarıda doğmuş olsun, babası onu tanımak, büyütme ve gerekirse nafaka vermek zorundadır.

Kadın çeyizini verir, ancak geçim yükümlülüğü erkeğe aittir. Kadın malını ve mülkünü dilediği gibi kullanabilir. Evli olsun ya da olmasın mahkemede tanıklık yapabilir, vasiyet ve vesayet edebilir.

Din, bu değerli ve üstün varlık olan kadına, şahsi özgürlük, vicdan özgürlüğü ve eğitim hakkı gibi tüm kutsal hakları verdiği hâlde, bunlar elinden hatta hafızasından bile çalınmıştır. Şer'i ayrıcalıkları ölü bir belge, boş bir hüküm hâline gelmiş; hurafeler ve ahlaki yozlaşmalar, onların aşağılanmasına ve esaretine neden olmuştur.

Meşrutiyet yönetimi, Osmanlı kadınlarının yaşam koşullarını köklü bir biçimde değiştirecektir. Kanunların mantığı ve anlamı aranacak, eğitim bu özgürlükçü hareketi destekleyecektir. Artık Avrupa'dan ayrılmamız düşünülemez.

Şu anda sadece İstanbul'da bir Darülmuallimat (Kız Öğretmen Okulu) var. Yakında her yerde çok sayıda şube açacağız.

Aydın fikirli bir kadının erdeme daha çok yaklaştığı şüphesizdir. Bu düşüncemi destekleyen bir roman yazdım (Uhuvvet). İstanbul'a döner dönmez bu romanı bastıracağım. Bu kadar kısa sürede bu sevimli kitabımı yayımlayabileceğimi ummamıştım. Birkaç gün içinde kardeşimle birlikte vatana dönüyorum. Sekiz yıldır gurbetteyim. Anneme bu dönüş ne büyük bir mutluluk sebebi olacak!

Kanun-ı Esasi'nin ilan edildiğini duyduğunda, duyduğu yoğun heyecandan dolayı çok ağlamıştı. Geri döneceğim; ancak Paris'te de bir tür müknatis kuvveti bulunduğunu kabul etmeliyim.